

ARJO KLAMER • OPVOEDEN • BUDDY'S • ZORG & ARBEID • FRANS HUMANISME

H

HUMANIST • NUMMER 10 • OKTOBER 2001 • F 5,95 € 3,21

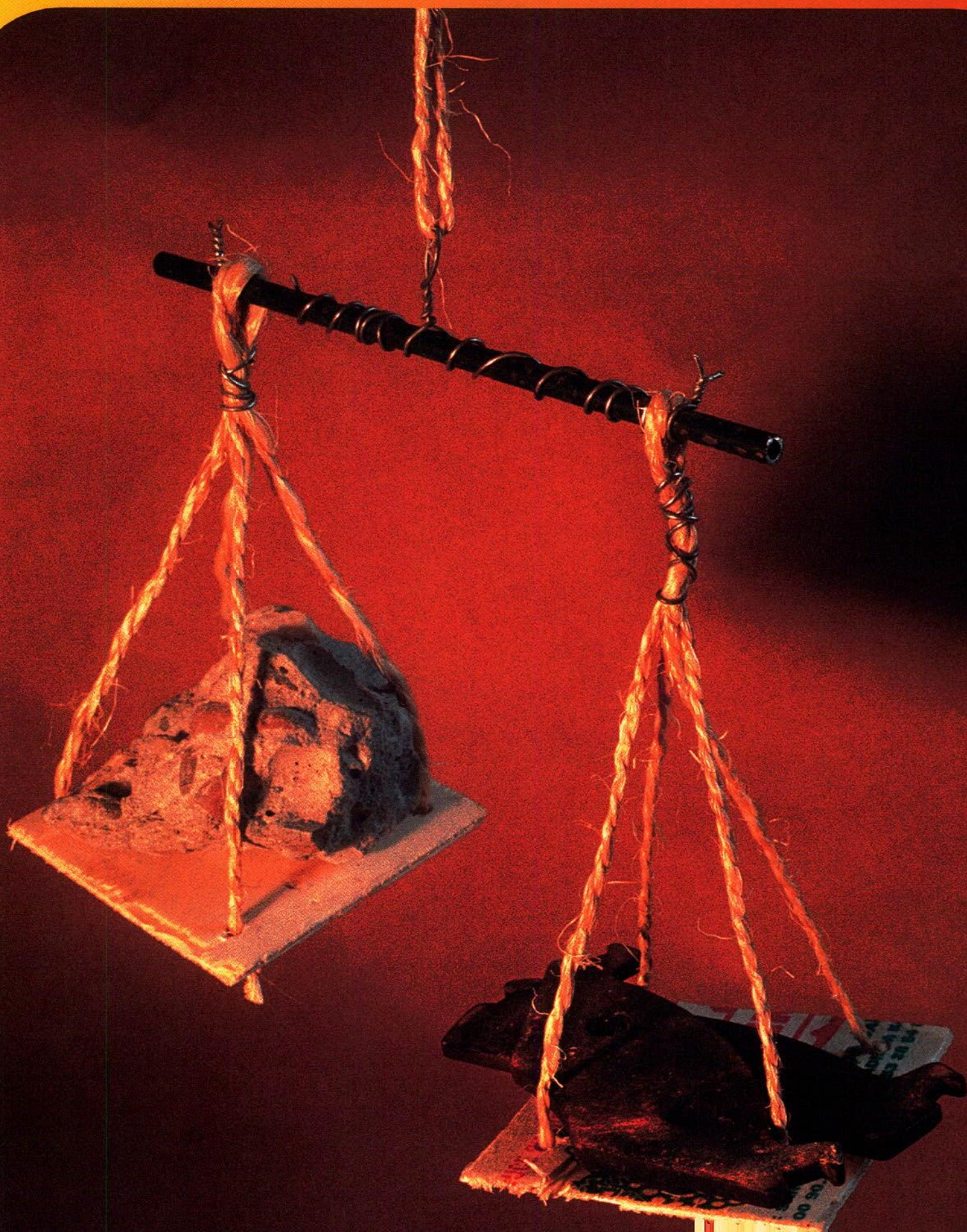

HUMANISTISCH OPVOEDEN / 9

Openheid, je verantwoordelijkheid nemen, en je eigen waarden en principes bepalen. Dat hoor je te leren in een humanistische opvoeding. Maar hoe gaat dat in de praktijk? [Human interest](#)

ECONOMISERING / 12

In het publieke debat laat hij regelmatig zijn stem horen: over de euro, de verschooning van de universiteiten en de teloorgang van sociale waarden. Econoom en domineeszoon Arjo Klamer over zijn bevlogenheid. [Interview](#)

ZORG EN ARBEID / 15

Vooraf vrouwen tussen de veertig en de zestig redderen zich wezenloos. Ze zorgen voor hun ouders, kinderen en zieke buurman. Is dat redderen wel met een baan te combineren? Gelukkig staat de combinatie van werk en zorg weer op de politieke agenda. [Achtergrond](#)

VRIENDENDIENST / 19

De buddyzorg voor psychiatrische patiënten heeft zich de afgelopen jaren als een olievlek over Nederland verspreid. Prachtige vrijwilligersprojecten. Maar gebrek aan structurele financiering maakt hun voortbestaan onzeker. [Engagement](#)

PUBLIEK HUMANISME / 22

Onlangs verscheen in vertaling 'De onvoltooide tuin' van de Franse humanist Tzvetan Todorov. Een boek waar Nederlandse humanisten zelfrespect aan kunnen ontlelen, aldus de recensent. [Opinie](#)

EN VERDER...

SERIE: MODERNE TABOES (2) 25 | HETE BRIJ 26 | ZOOM 28 | DE ZEKERHEID 30 | H-NIEUWS 32

Humanist, 55-ste jaargang nr. 10, oktober 2001

Redactieadres: Postbus 75490, 1070 AL Amsterdam. Tel.: 020 - 5219031 (ma, di tussen 11.00 en 17.00 uur) **e-mail:** redactie@humanist.nl **Vragen over abonnementen:** 020 - 5219000 **Kantooradres:** Sarphatijkade 13, Amsterdam **Fax:** 020 - 5219080 **Algemene informatie:** Tel.: 020 - 5219000 **Redactie:** Régine Dugardyn (hoofdredacteur ad interim), Josephine Krikke (redactie-assistent), Sandra Langendijk, Rien Jans en Leonie van den Schoor **Basisvormgeving:** -SYB- grafisch ontwerp **Opmaak:** 2 PK Producties **Lithografie:** Van Zijl, Utrecht **Druk:** Veenman drukkers, Ede **Medewerkers aan dit nummer:** Kees de Boer, Cecilia van der Drift, Sijmen Hendriks, Ruud Jonkers, Hellen Kooijman, Henk van Kooten, Charlotte Nieuwland, Robert Rubenstein, Han van Ruler en Marian Slob **Omslagfoto:** Ruud Jonkers **Redactiecommissie:** Marleen Janssen Groesbeek, Hans Martens **Internet:** Humanist wordt aangekondigd op de HV-homepage: <http://www.humanist.nl> **Teletekst:** Humanist staat regelmatig aangekondigd op teletekst 326 **Gesproken Humanist:** Humanist wordt ingesproken op cassette. Een jaarabonnement kost f60,-. Aan te vragen bij de abonnementenadministratie van het HV, Tel. 020 5219000 **Opzegtermijn:** Lidmaatschappen en abonnementen lopen automatisch door tenzij voor 1 november schriftelijk is opgezegd **Advertenties:** Uitgeverij Recent, Den Haag. Tel. 070 - 3385400, Fax 070 - 3587299 **Papier:** Humanist wordt gedrukt op gerecycled biofly-papier **ISSN:** 0025-9489 Humanist is een uitgave van het Humanistisch Verbond, een vereniging die opkomt voor humanistische waarden als zelfbeschikking, gelijke behandeling en verdraagzaamheid. Humanisten beroepen zich daarbij niet op een hogere macht, maar gaan uit van menselijke vermogens.

Soms mag ik
best tegen
mijn moeder
zeggen: je moet
niet zeiken.

Bij een humanistisch opvoeding hoort openheid, je eigen verantwoordelijkheid nemen en het leren bepalen van je eigen waarden. Maar hoe werkt dat in de praktijk? En, waarin verschilt een 'humanistisch' gezin van een hedendaags modern gezin? Nadere uitleg van de familie Van Meenen en pedagoge Dieuwertje Bakker.

Waarin hun ouders verschillen van andere ouders... "Tja." Diederik (twaalf) gaat er eens goed voor zitten. Nieuwsgierige ogen, het haar met gel in nonchalante slagen over het voorhoofd. Zijn broertje Emiel (tien) laat zijn benen over de leuning van de houten tuinstoel bungelen. Hij schuift zijn baseball-pet even op en neer over zijn blonde stekels. "Ze zijn bezorgder", zegt Diederik. "Maar wel minder snel boos. Laatst zei een vriendje: 'Je moet niet zo zeiken', tegen zijn moeder. Toen moest hij een hele week karweitjes doen; afwassen enzo. Dat gaat bij ons anders." Emiel lacht. "Soms mag ik best 'je moet niet zeiken' tegen mijn moeder zeggen. En ze zegt ook wel eens 'rotjong' tegen mij." Dat ze bezorgder zijn dan andere ouders is minder leuk. "We mogen bijvoorbeeld niet alleen naar de kermis", zegt Diederik. "Daar lopen veel asociale rond, vinden ze. Mensen met een mes enzo. En die kunnen ons lastig vallen. Bovendien hebben we een abonnement op een pretpark in de buurt." Echt begrijpen doet hij het niet. "Ik ben toch oud genoeg." Maar hij legt zich er voorlopig bij neer.

Opfokken

Opvoeden. Het is een hele kunst. Het Humanistisch Verbond organiseert daarom samen met het Humanistisch Vormings Onderwijs (HVO) gespreksavonden over opvoeden. Een aantal vond plaats in het voorjaar. Dit najaar staan er nog meer op stapel. Ouders kunnen met elkaar van gedachten wisselen, maar ook met deskundigen met een pedagogische achtergrond spreken over tal van onderwerpen. Deze starten meestal vanuit humanistische uitgangspunten zoals tolerantie en respect, kinderen zijn geen bezit en van je fouten kun je leren. Marijke van Meenen, de moeder van Diederik, Emiel en hun zusje Carlijn (zes) is onderwijskundig medewerker bij het pedagogisch studiecentrum van het Humanistische vormingsonderwijs. In het verleden verzorgde ze een aantal van bovengenoemde bijeenkomsten. Zij hanteert in de opvoeding bovenstaande humanistische uitgangspunten, al willen zij en haar man Robbert Jan nu niet meteen spreken van 'humanistisch opvoeden'. Marijke: "Maar ik beseft wel dat we dat eigenlijk doen." Marijke vat de kern van hun opvoedingsdoel samen: "Leren dat de kwaliteit van het leven van belang is." Dat betekent dat ze hun kinderen leren van de dag te genieten. "Er wordt in deze tijd zoveel vooruit gedacht. Kinderen moeten van alles leren en meemaken, omdat dat nuttig zou zijn voor de toekomst. 'Opfokken', noem ik dat. Ik ben van mening dat het gaat om de kwaliteit van het hier en nu."

Deze levensvisie integreren ze in de wijze van opvoeden. "We praten over levenszaken op het moment dat deze spelen. We gaan niet bewust naar een begraafplaats om over de dood te praten. Liever laten we de vragen vanuit de kinderen zelf komen. Met Carlijn, de jongste, heb ik een keer over de dood gepraat op de fiets onderweg van het zwembad naar huis. Ineens vroeg ze: 'Mama, waarvoor is er buiten?' 'Omdat mensen, planten en dieren zuurstof nodig hebben', zei ik. 'Waarvoor heb je zuurstof nodig? Enzovoort. Zo kom je vanzelf uit bij de dood. 'Waarvoor ga je dood', vroeg ze toen. En dan draai ik er niet omheen. 'Dat is gewoon zo', zeg ik dan. 'We gaan allemaal een keer dood.' De twee oudsten kwamen met de dood in aanraking doordat hun opa stierf. Ze

waren overal bij betrokken. Van het sterfbed tot de crematie."

Toch zijn er onderwerpen die ouders van tevoren moeten aankaarten, zoals seksualiteit. Marijke: "Ik heb daar natuurlijk over gepraat toen ze vroegen waar de baby's vandaan kwamen. Bovendien krijgt de oudste, Diederik, nu seksuele voorlichting op school." Robbert Jan: "Als we erover praten, gaat het eerder over de gevoelskant van seks. Dat je het leuk moet vinden." Overigens menen beiden dat je over dit soort zaken beter niet té open kan zijn. Marijke: "Het is goed, denk ik, om bij de belevingswereld van een kind te blijven. Ze zelf te laten ontdekken."

Hoofd stoten

Marijke en Robbert Jan van Meenen vinden het belangrijk dat hun kinderen leren van hun fouten en zoveel mogelijk zelf verantwoordelijkheid dragen. Als de kinderen met elkaar ruzie hebben of met andere kinderen vechten, bemoeien ze zich er niet mee. Marijke: "Of ze moeten echt door het lint gaan, maar dat is gelukkig nog niet gebeurd." En als Diederik moet gymmen zeggen ze niet elke keer dat hij zijn gymspullen moet meenemen. "Dat is zijn eigen verantwoordelijkheid. Als hij ze vergeet, moet hij maar in zijn onderbroekje gymmen." Diederik zelf vindt het niet zo'n ramp om zijn hoofd te stoten. "Het is", zo zegt hij wijs, "Noodzakelijk. Want je leert ervan." En het hoort bij jong zijn. "Stel je voor dat je volwassen bent en je hebt al die dingen nog nooit meegeemaakt, dan weet je toch niet wat het is?"

Dieuwertje Bakker: "Humanistisch opvoeden is niet meer exclusief."

Dieuwertje Bakker promoveerde in 1994 op een onderzoek naar de praktijk van humanistisch opvoeden. Ze liet tientallen ouders vertellen over hun ervaringen, normen en waarden, problemen en idealen inzake opvoeding. Het 'humanistische' in het grootbrengen van hun kinderen destilleerde ze later uit de verhalen. Tijdens de gesprekken bleek dat bijna alle ouders 'openheid en dialoog' de meest belangrijke uitgangspunten voor hun opvoeding vinden. Bakker: "Dat zie je ook bij de familie Van Meenen. De ouders stellen openheid erg op prijs en leggen graag uit."

Uit het onderzoek bleek tevens dat de deelnemende ouders veel waarde hechten aan een onafhankelijke ontwikkeling van het kind. Bakker: "Veel ouders wilden liever dat hun kind een eigen afwijkende levensstijl ontwikkelde, dan dat het zonder nadenken in hun voetsporen zou treden. De ouders dragen de keuzevrijheid van het kind dus hoog in het vaandel", zo meent Bakker. "Het kind zelf laten ontdekken bijvoorbeeld, dat zie ik ook terug bij de familie Van Meenen. Opvoeden zonder voor altijd geldende waarden en normen; dus geen vastgelegd, maar een dynamisch mensbeeld, waarbij je als ouder open blijft staan voor wat een kind in te brengen heeft."

Ofwel, binnen humanistisch opvoeden ontwikkelen kinderen hun eigen waarden en normen. Dit zorgt niet zelden voor dilemma's. Bijvoorbeeld, wat doe je als ouder als je veel waarde hecht aan een duurzaam milieu en wilt dat ook je kinderen zorgvuldig met water omgaan, om maar iets te noemen? Bakker: "Ouders die deelnamen aan het onderzoek zeiden niet tegen hun kinderen dat ze het ook zo moesten doen, maar wezen

op de consequenties en gaven het voorbeeld."

Ook het leren van de eigen fouten, zoals ook de Van Meenens van wezenlijk belang vinden, hoort volgens Bakker bij een humanistische opvoeding. Het 'humanistische' ziet ze daarentegen minder terug in het vrij definitieve antwoord van Marijke op haar dochters vraag: 'Waarvoor ga je dood?'. Bakker: "Tijdens mijn onderzoek kwam ik vooral ouders tegen die zeiden dat niet zeker te weten. Die, als het ging om de dood en wat al dan niet daarna gebeurt, met hun kinderen antwoorden zochten in verhalen, andere culturen en godsdiensten."

Niet weerbaar

De rode draad binnen humanistisch opvoeden is redelijkheid, naast het open staan voor andere gedachten en benaderingen. Bakker: "Maar zo zit de wereld niet altijd in elkaar. De angst van veel ouders is dan ook dat hun kinderen té redelijk zijn, en daardoor niet weerbaar genoeg." De meeste ouders die hun kinderen een humanistische opvoeding geven, hebben een hoge opleiding genoten en meestal een navenant goede baan en wonen in wijken waar de burens vaak dezelfde waarden en normen hanteren. Zolang kinderen in die omgeving opgroeien, is redelijkheid wellicht effectief. Maar wat zodra kinderen in een andere omgeving wonen waar leeftijdsgenootjes hun gelijk afdwingen met de vuist, of door pesten of schelden. Wat heb je dan nog aan redelijkheid? Bakker: "Dat blijft een dilemma voor ouders. Wat dat betreft is een humanistische opvoeding geenszins een gemakkelijke." Bakker merkt op dat het verschil tussen een moderne of een humanistische opvoeding is de afgelopen jaren steeds kleiner geworden. "Twintig

jaar geleden waren ouders en gezin meer aan een kerk gebonden. Humanistisch opvoeden was toen nog exclusief. Dat is nu minder het geval. Bepaalde humanistische kenmerken zijn onderdeel van een moderne opvoeding geworden, zoals het openstaan voor andere denkwijzen. In deze multiculturele samenleving is dat bijna een 'must' geworden. Wellicht loopt het humanisme in deze wat voor de troepen uit." Waarin een humanistische opvoeding zich nu dan nog onderscheidt is moeilijk te zeggen. Bakker: "Opvallend in het verhaal van de familie Van Meenen vind ik dat ze 'leren genieten van de dag' de kern van hun opvoedingsdoel noemen. Ouders willen hun kinderen graag leren gelukkig te zijn in het hier en nu. En dat sluit aan bij de humanistische tendens van dit moment, waarin levenskunst het doel is." **H**

Onder het motto 'Opvoeden in denken, doen en delen' organiseren het Humanistisch Verbond en het Pedagogisch Studiecentrum HVO dit najaar en komend voorjaar drie cursussen: ze gaan respectievelijk over reflectie over humanistisch opvoeden (denken), communicatie tussen ouder en kind (doen) en de verbinding tussen thuis en school (delen). Informatie over de eerste cursus bij het Humanistisch Verbond, 020-521 90 00, www.humanistischverbond.nl; de overige twee bij SPHVO: 030-2856856 of www.hvo.nl.

Advertentie

ZILVEREN CADEAU VOOR LEDEN

**WERF een nieuw HV-lid EN
ONTVANG als dank een
unieke HANDGEMAAKTE
ZILVEREN BROCHE/DASSELD**

Bent u lid van het Humanistisch Verbond en brengt u iemand anders aan als nieuw lid? Dan ontvangt u van ons een speciaal door Utrechtse zilversmeden ontworpen pin. De voor het Verbond ontworpen en handgemaakte zilveren pinnen zijn 1 x 1 cm en te gebruiken als dasspeld en als broche.

**BEL (020) 521 90 90 (Roeland Ensie,
communicatie).**

- zelf
- denken
- samen
- leven

Helpt u ook mee het Humanistisch Verbond sterker te maken?

Europa is een bedenksel van een kleine elite.

Of het nu om Europa, onze universiteiten of de mentaliteit van de burger gaat, overal rukt de economisering op. Die gaat onherroepelijk ten koste van sociale waarden. De bevlogen strijd van econoom Arjo Klamer (48) tegen 'de uitverkoop van de beschaving.'

Na een jarenlang verblijf in de Verenigde Staten aanvaardde Arjo Klamer in 1995 een unieke leerstoel op de Erasmus universiteit in Rotterdam: economie van kunst en cultuur. Klamer ontpopte zich als een bevlogen mens die graag zijn bijdrage levert aan publieke debatten. Hij initieerde een universitair reveil tegen de verschoolsing en bureaucratisering van de universiteit, hij ondertekende het manifest 'Stop de uitverkoop van de beschaving', had een column in achtereenvolgens de Volkskrant, NRC Handelsblad en schrijft nu voor de GPD-kranten waarin hij zich onder andere uitspreekt tegen de invoering van de euro en waarschuwt voor het verval van grenzen.

Voor een wetenschapper mengt u zich opmerkelijk vaak in het publieke debat.

"Dat krijg ik vaker te horen. Ik denk dat het te maken heeft met mijn verblijf in de Verenigde Staten. Zeventien jaar ben ik werkzaam geweest op de universiteit van Iowa. Daar heb ik me absoluut niet in het publieke debat gemengd. Je zit er opgesloten in een ivoren toren. Op zich is dat wel prettig: alleen met wetenschap bezig zijn. Maar uiteindelijk ben je toch wel erg beperkt tot het academische gesprek. Ik heb het wel geprobeerd in de Amerikaanse kernwapenbeweging, maar ik herkende mezelf er niet in. Mijn terugkomst in Nederland voelde als een bevrijding. Ik kreeg het gevoel dat ik hier werkelijk thuis hoorde en dat mensen geïnteresseerd waren in mijn ideeën. Het kwam er in één stroom uit, alsof ik alles had opgekropt, en het blijft maar komen."

Waar komt dat allemaal vandaan? Heeft u die maatschappelijke betrokkenheid van huis uit meegekregen?

"Mijn vader was dominee, hij werkte voor de lken en was een oecumenische radiopastor. Hij was nogal aanwezig. Vandaar waarschijnlijk ook dat ik in de VS ben gaan zitten. Ik was altijd de zoon van. Zelfs nu nog, vijftien jaar na zijn dood, spreken mensen me erop aan: was jouw vader niet dominee Klamer? Hij heeft me een bepaalde hartstocht meegegeven. Domineeszonen krijgen dat op de een of andere manier mee. Kijk maar naar Freek de Jonge, zijn vader was ook dominee, de voorganger van mijn vader in Westernieland. We zijn in hetzelfde huis geboren. Mijn vader maakte zich sterk voor homo's, hij vond dat de kerk hen volledig aan hun lot overliet. In 1959 was hij de eerste die hen memoreerde in een gebed. In ons gezin werd altijd veel gepraat, we discussieerden bijvoorbeeld over hoe het zou zijn om met katholieken te trou-

wen. Ik weet nog dat mijn broer en ik vonden dat dat absoluut niet kon. Uiteindelijk zijn we allebei met een katholieke vrouw getrouwd. Maar we hadden het ook over grotere issues, over politiek, Israël."

En nu roert u onderwerpen voor een groter publiek aan.

"Ik weet niet of ik in staat ben om de rol van publiek intellectueel te spelen, of ik de juiste woorden kan vinden om verwarring te scheppen en mensen aan het denken te zetten. Maar ik wil het wel proberen. Ik merk dat ik geneigd ben om tegendraadse posities in te nemen. Als iedereen A zegt, wil ik graag zien wat er gebeurt als ik B zeg. In Nederland is men voorzichtig met het uiten van meningen. Liever leest men eerst alles wat er te lezen valt over een onderwerp om dan pas een standpunt in te nemen. Ik draai het liever andersom, ik begin met een stelling te nemen. Over Srebrenica bijvoorbeeld. Toen onze militairen na de val van de moslim-enclave met veel lovende woorden in Nederland werden ontvangen dacht ik meteen: hier klopt iets niet. Ik schaamde me kapot. Het was een morele schande zoals wij ons daar hebben opgesteld. Oké, je kunt wel zeggen dat de beschermers voor de overmacht van de vijand zijn gezwicht. Maar in dat geval haal je onze soldaten met doffe trom naar huis, niet met trompetgeschal. En we doen er geen donder aan. Er is daar een hele gemeenschap van vrouwen die zich ternauwernood in leven kunnen houden. Wim Kok is niet eens bij hen op bezoek geweest. We blijven ons verschuilen achter onderzoek. Dat maakt de zaak alleen maar complexer, terwijl de feiten zo duidelijk zijn: we hadden de taak om die mensen te beschermen, we hebben gefaald en we hebben een feestje gevierd. We hadden op zijn minst een nationale inzamelingsactie kunnen houden."

Maakt u zich over meer onderwerpen kwaad?

"Ik maak me zorgen over het verlies van waarden die we in de loop der tijd hebben opgebouwd, vooral de democratische en sociale waarden. Iedereen heeft tegenwoordig de mond vol van efficiëntie. Op de universiteit leveren we nu een 'product', we moeten aan marketing doen om studenten te werven. Dat zijn onze 'klanten'. Maar daarmee tast je de aard van de instelling aan. We zouden bezig moeten zijn met de waarheid, het schone, het goede. Als je dat doet kun je niet telkens aantonen dat het economisch iets oplevert.

Ik wil me tegen die economisering verzetten. Mijn deelname aan de beweging 'Stop de uitverkoop van de beschaving' is een poging daartoe. Sommigen maken zich erg druk over de uitverkoop van de publieke sector, de privatisering van de NS en elektriciteitsmaatschappijen, en over de overheid die zich steeds meer als een marktpartij gedraagt. Maar voor mij is het meer dan dat. Ik maak me vooral zorgen over de geestelijke armoede.

Ieder mens komt uit een bepaald sociaal verband, waarin hij verzorgd wordt en anderen kan verzorgen. Elk mens is daarmee bezig of daarnaar op zoek. Voor velen is dat het gezin, de familie, ouders en kinderen, maar vrienden kunnen er ook bij horen. Ik noem dat de oikos. In die context ontwikkel je belangrijke sociale waarden. Daarom zijn we zonder oikos hopeloos verloren. Maar in onze wereld is de oikos heel beperkt en klein. Oma's willen niet meer op de kleinkinderen passen,

"Ik maak me zorgen over geestelijke armoede."

kinderen willen niet voor hun oude moeder of vader zorgen. De sociale kant is aan de verliezende hand in onze maatschappij."

Wat dat betreft doen ze het een stuk beter in de ontwikkelingslanden.

"Van die mensen kunnen we inderdaad nog wat leren. Ghandi werd ooit gevraagd: wat vindt u van de westerse beschaving? Hij antwoordde: welke beschaving? Wij hebben geen tijd voor elkaar, voor onze kinderen, we kennen onze burens niet. Het ontwikkelen van onze economische vermogens is ten koste gegaan van onze sociale vermogens."

Zijn de mensen in ontwikkelingslanden niet alleen maar zo sociaal uit economische noodzaak? Zodra zij zich economisch ontwikkelen zullen ze toch hetzelfde doen als wij?

"Dat geeft dus te denken over het streven naar economische groei."

U was een van de steunpilaren van Jacques de Milliano toen hij eind vorig jaar een kamerzetel opeiste en de partij 'Elk mens telt' oprichtte. Hoe heeft u De Milliano leren kennen?

"Gedrevenheid bracht ons samen. We hebben elkaar leren kennen in de Rawo, een adviesraad voor het ministerie van Ontwikkelingssamenwerking. Daar ontdekten we dat we iets gemeenschappelijk hadden: politieke belangstelling gecombineerd met belangstelling voor het geestelijk leven. De oprichting van 'Elk mens telt' is heel snel gegaan. Jacques belde me met kerst op om te vragen wat ik ervan zou vinden als hij het kamerlidmaatschap weer zou opeisen. Mijn eerste reactie was: moet je doen als je het aandurft en kan. Dan kun je dat gedoe in Den Haag eens opschudden. Want als een systeem lang genoeg functioneert, verstikt het zichzelf. In naam hebben we nog steeds een democratie, de politici vertegenwoordigen ons. Maar het is meer een toeschouwersdemocratie geworden, politici nemen onze mening niet serieus. Men wilde stadsprovincies invoeren, maar de bevolking was tegen, met de uitbreiding van de EU gaat het precies hetzelfde. Als het hele politieke establishment vóór is en de meerderheid van het volk tegen, dan klopt er iets niet. Wat is dan de waarde van democratie? Een democratie bestaat toch niet uit instituten alleen? De burgers moeten zich betrokken voelen bij de maatschappij, ze moeten kranten lezen, gesprekken voeren met elkaar."

Maar wat als die burgers te laks of onverschillig zijn om dat te doen?

"Dan missen we iets. Als een groot deel van de mensen ongeïnteresseerd is geraakt, zijn we ons doel voorbij geschoten. Een goed middel zou het referendum zijn, dan raken de mensen weer betrokken bij de goede, ideale samenleving. Oké, dat zal in het begin zeker verkeerde uitkomsten opleveren. Zoals in Californië waar de mensen hebben gestemd voor een forse belastingverlaging, maar niet beseften dat dat ten koste zou gaan van investeringen in het onderwijs. Die fout zullen ze nooit meer maken. Mensen leren ervan, je krijgt burgers die politiek veel beter ontwikkeld zijn. Dan krijg je een ander soort betrokkenheid, dan doen die emoties er ook toe."

We maken onszelf wijs dat we gelukkig zijn als we veel geld verdienen, een dure auto plus een mooi huis hebben en drie keer per jaar op vakantie kunnen gaan. We meten alles af aan economische groei. Ook als we over armoede praten, hebben we het over economische armoede, het gebrek aan economisch vermogen. Maar daarnaast bestaan er ook nog sociale vermogens, zoals verantwoordelijkheidsgevoel, solidariteit, liefde. Daar gaat het in eerste instantie toch meer om? Geld, het economische, is alleen maar een middel om dat sociale te bereiken. De samenleving is niet in evenwicht. Ik voel me verantwoordelijk om daar iets aan te doen. Daarom ben ik voorzitter van Verenigd Democratisch Europa, daarom doe ik mee aan 'Stop de uitverkoop van de

beschaving', daarom schaar ik me achter een club van De Milliano. Ik zou me ook sterk kunnen maken voor iets als Srebrenica. Maar soms loop je tegen beperkingen aan. Ik wil ook een goed wetenschapper zijn, een goede vader en een goed echtgenoot."

U bent een tegenstander van globalisering. Waarom?

"Ten eerste: globalisering is helemaal niet zo'n nieuw verschijnsel. In het begin van de negentiende eeuw was de handel net zo mondiaal als nu, men emigreerde relatief meer dan nu. De globalisten van nu denken onderdeel uit te maken van een wereldeconomie. Hun conclusie is dat landsgrenzen hen daarbij in de weg staan. Maar grenzen zijn juist belangrijk voor ons. Je moet op de juiste plek de juiste grens weten te trekken, zowel in het klein als in het groot. In je persoonlijke leven bijvoorbeeld: wie er wel en niet in je oikos zit. Een goede grens is voor mij een grens die open en transparant is. Maar die grens is wel nodig. Neem een organisatie als het Humanistisch Verbond, de een is lid, de ander niet, of een lid wordt geroyeerd omdat hij zijn boekje te buiten gaat. Je moet een grens trekken, anders ondermijnt het de organisatie. Dat geldt ook voor bedrijven en landen. Je ontleent je identiteit aan het feit dat je ergens bij hoort. Als je in het buitenland woont, merk je pas hoe belangrijk dat is. In Nederland heb ik een stem, in de VS had ik dat niet. Dus de waarde van de identiteit is dat het je een stem geeft, een kans om gehoord te worden. Je behoort tot een bepaalde entiteit."

Je zou toch ook kunnen behoren tot één grote, Europese entiteit in plaats van tot de Nederlandse?

"Nee, Europa is te groot, te onwerkbaar. Hoe verder je de grenzen verlegt, hoe meer de gemeenschap verwatert. Ik ben ook bang dat Europa zich teveel zal laten gelden als een wereldmacht. Dat zal ook wel moeten vanwege de invoering van de euro. Maar dan is binnen een oogwenk die oikos aan flarden. Onze politici denken dat Europa een Nederland in het groot zal worden, met ons poldermodel, sociale voorzieningen enzovoort. Maar het kan ook autocratischer worden, of centralistischer zoals in Frankrijk. We zouden het nog eens vervelend kunnen gaan vinden dat we onze autonomie verliezen. Dan kan Europa nog een harde dobber worden. Europa is een geforceerde constructie die niet van onderop wordt gevoed. Het is een bedenkfel van een kleine elite, en niet dat wat de mensen in Europa willen. Je moet de grenzen van de Nederlandse oikos bewaren, anders krijg je eerder een verzwakking dan een versterking van de sociale waarden. Joegoslavië is een afschrikwekkend voorbeeld. We zien het in onze achtertuin gebeuren, maar we doen net alsof wij die fase voorbij zijn. Kleinere samenlevingen zijn in sociaal-democratisch opzicht veel effectiever dan grotere eenheden. Er zouden juist meer landjes moeten komen: Schotland, Wales, Baskenland. Kleinere landen zijn ook de trend, Europa gaat daar precies tegen in. In een steeds grotere wereld hebben mensen juist behoefte aan kleine clusters. Want als je verzuipt in het grote, klamp je je vast aan het kleine. Dat is mijn voorspelling." **H**

Op 10 december 2001 houdt Arjo Klamer de achttiende Socrateslezing van het Humanistisch Verbond en het Humanistisch Kenniscentrum. Plaats: Stadsschouwburg Utrecht, tijd: 20.00 uur. Reserveren van toegangskaarten kan enkel door overmaking van f20,- (leden van het Humanistisch Verbond f17,50) per persoon op giro 450338 t.n.v. Stichting Socrates, Van Asch van Wijckskade 28, 3512 VS Utrecht, o.v.v. 'Socrateslezing A. Klamer' en het gewenste aantal kaarten. Er zijn slechts 225 toegangskaarten beschikbaar. De kaarten worden rond 1 december toegestuurd. Informatie: André Hielkema, ahi@uvh.nl.

Nu kapt ik de
boeken van
mijn kinderen
in vijf minuten.

Het belang van zorg staat weer op de politieke agenda. Maar het economisch perspectief overweegt nog steeds te veel. Herverdeling van zorg is nog steeds een afgeleide van herverdeling van arbeid.

"Ik ben onlangs even uit de running geweest. Ik zal niet zeggen dat het door de zorg voor mijn moeder komt, maar het telt wel mee", vertelt Monique Daneels (38). Haar moeder is 62 jaar, alleenstaand en lijdt aan een op MS lijkende ziekte. Dat ziektebeeld bestaat al vanaf Moniques twaalfde. Ze is de belangrijkste steun en toeverlaat voor haar moeder. Omdat Monique met haar partner in Amsterdam woont en haar moeder bij Rotterdam, kan ze er hooguit eenmaal per week op bezoek. Bovendien werkt ze 34 uur per week. Haar moeder belt haar om de haverklap, ook op het werk. "Ze wil haar dagelijkse dingen graag met iemand delen en dat kan ze het best met haar dochter. Ik wil ook best veel voor haar betekenen, maar de belasting is heel zwaar. Het gaat soms angstig slecht met haar." Een tijdje geleden was voor Monique de limiet bereikt. Sinds die tijd verwijst ze haar moeder vaker naar de dokter en zegt ze vaker nee. "Soms trek ik het gewoon niet meer." Omdat Monique geen kinderen heeft, is haar werk heel belangrijk voor haar. Maar haar carrière en de zorg voor haar moeder bijten elkaar. Soms denkt ze over verhuizen naar Rotterdam, dichtbij haar moeder.

Ongeorganiseerd

"Ik mantelzorger?" Monique Daneels hoort er van op. "Nee, dat klinkt zo formeel, zo georganiseerd. Ik hoor nergens bij, ik zorg gewoon voor mijn moeder."

Haar uitspraken zijn typerend voor de grootste groep zorgverleners in Nederland: mantelzorgers, de verzamelnaam voor mensen die zorg verlenen aan een hulpbehoevende ouder, partner, buur of naaste. Er zijn er in Nederland zo'n anderhalf miljoen. Ze zijn toegewijd, onbetaald, grotendeels ongeorganiseerd en vinden de hulp die ze verlenen meestal een vanzelfsprekendheid. Of ze vonden dat, toen ze eraan begonnen. Want mensen kiezen er niet voor om mantelzorger te worden, het overkomt ze, doordat iemand in hun omgeving hulpbehoevend wordt, en zij zich geroepen voelen die hulp te verlenen. Degene die dat doet, moet zijn leven in een nieuwe balans brengen, maar verwacht daar tevens zelf ook wat genoegdoening in te vinden. Die bestaat voor de meeste zorgverleners uit aandacht geven en betrokkenheid, en daar openbaart zich het dilemma van de moderne zorgverlener: ze hebben geen tijd voor aandacht.

"Aandacht kost tijd en morele inspanning en daar begint het." Dat stelt Selma Sevenhuijsen, hoogleraar 'ethiek en politiek van de zorg' aan de Universiteit Utrecht. Met 'het' bedoelt Sevenhuijsen het belangrijkste dilemma van de moderne zorgverlener. Daarbij maakt ze geen principieel onderscheid tussen professionele of niet-professionele zorgverleners, want het geldt voor hen allen. Evenmin maakt ze onderscheid tussen mantelzorgers of andere types onbetaalde zorgverleners.

Sevenhuijsen maakt het begrip zorg graag zo breed mogelijk. Zorg bestaat volgens haar niet alleen uit 'verzorgen', maar ook uit 'zorgen om', 'zorgen voor' en 'zorg ontvangen'. Er zijn heel veel handelings- of zorgpraktijken in de maatschappij 'die een dimensie van zorg in zich hebben'. Sevenhuijsen vindt het zaak om die praktijken te benoemen, te analyseren wat hun doelen zijn en vervolgens te bekijken in welke

mate die zorgpraktijken ook zorgend zijn. Want er mengen zich zoveel mensen in de discussie over zorg en arbeid dat nog wel eens onduidelijk is wat onder zorg wordt verstaan. 'Betrokkenheid' of 'aandacht' zijn voor Sevenhuijsen de belangrijkste maatstaven om te kunnen spreken van zorg.

Vrouwelijke eigenschappen

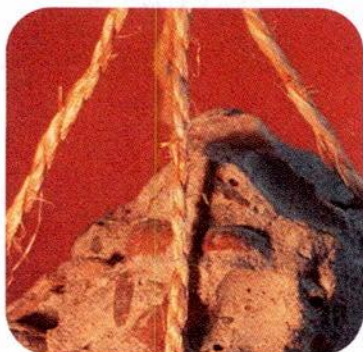
In het emancipatiebeleid van de overheid werd onder zorg lange tijd verstaan 'dat wat vrouwen aan werk in de privésfeer verrichten'. Sevenhuijsen, die het afgelopen decennium hoogleraar vrouwenstudies was, vindt dat een te beperkte invalshoek. "Als we zo denken, zien we de samenhang tussen verschillende vormen en locaties van zorg over het hoofd. Bovendien stellen we zorg dan te gemakkelijk gelijk aan 'vrouwelijke eigenschappen'."

De frictie tussen zorg en arbeid vergrootte in de jaren tachtig doordat de vrouwenbeweging zich steeds meer toespitste op economische onafhankelijkheid voor vrouwen. Dat uitgangspunt werd ook onderwerp van het emancipatiebeleid van de overheid, en eigenlijk is dat beleid nog steeds overwegend op economische onafhankelijkheid gericht. Ten onrechte, vindt Sevenhuijsen. Want recht evenredig aan de opwaardering van deelname aan het betaalde arbeidsproces daalde de waardering voor zorg.

Inmiddels staat het belang van zorg wel weer op de politieke agenda, maar het economisch perspectief overweegt volgens Sevenhuijsen nog steeds te veel. "Herverdeling van zorg is nog steeds een afgeleide van herverdeling van arbeid. Dat is een verschriving van het denken over zorg. Nog veel te vaak worden arbeid en zorg ook tegenover elkaar gesteld, waardoor zorg verlenen strijdig lijkt met economische onafhankelijkheid. Alsof het een beter is dan het ander. Als we vrouwen economisch onafhankelijk willen maken, dan moet er iets met de zorg gebeuren, dat wel, maar zorg moeten we ook waarderen om zijn intrinsieke waarde."

Als voorbeeld van die eenzijdige economische invalshoek noemt Sevenhuijsen het voorstel van minister Vermeend om vrouwen middels een fiscaal voordeel van zesduizend gulden te verleiden tot herintreding in de arbeidsmarkt. En dan het liefst in de zorgsector. Sevenhuijsen wordt nog net niet wanhopig van het voorstel. "Te denken dat je dat met wat geld zou kunnen bevorderen! Nee! Daar zit een heel andere wereld achter. Om te beginnen worden die vrouwen misschien wel van werken weerhouden doordat de kinderopvang of buitenschoolse opvang niet goed zijn geregeld, of omdat ze andere verantwoordelijkheden hebben. Bovendien komt een deel van de overigens grote uitstroom uit de verzorgende en verplegende beroepen voort uit het feit dat mensen te weinig tijd hebben om aandacht te geven aan hun patiënten, doordat ze te zwaar worden belast met andere dingen. Ze komen niet toe aan hun motieven om in dat beroep te werken. Dus stappen ze eruit en daardoor wordt de druk voor de achterblijvers nog groter. En maar blijven denken dat geld alles oplost! Vlak het belang van geld ook weer niet uit, maar dit is echt een ernstige denkfout."

Er moet een goede balans komen tussen professionele zorg en familiezorg.

Poldermodel

Belangrijke trigger voor het huidige zorg- en arbeidsdebat is de dubbele vergrijzing die Nederland te wachten staat. De vraag naar zorg zal enorm toenemen en er zijn steeds minder handen beschikbaar aan het bed. Volgens Sevenhuijsen moet de arbeidsmarktparticipatie van vrouwen daarom op zijn minst stabiliseren, waardoor vrouwen zelf minder afhankelijk worden van sociale voorzieningen en een bijdrage kunnen leveren aan de ouderdagsvoorziening van ouderen. "Maar aan de andere kant zorgen vrouwen wel voor een groot deel van de dagelijkse zorg in mantelzorg en familieverband. Als je ze de arbeidsmarkt op wilt hebben, moet je ze wel in staat stellen om te blijven zorgen, of om daar acceptabele alternatieven voor mogelijk te maken. Het is dus een sociaal-economisch probleem dat een enorme maatschappelijke omwenteling vraagt. Want vaak is het een probleem van de organisaties waarvoor werknemers met zorgverantwoordelijkheid werken. Geven die hun mensen de mogelijkheid om te zorgen? Krijgt dat een plaats in de arbeidscultuur? Werk en zorg combineren vereist een werkplek met veel flexibiliteit en een klimaat met veel begrip."

Sevenhuijsen is optimistisch over het zorgdebat, hoewel Nederland op veel gebieden nog ver achter loopt. De nieuwe wet Arbeid en Zorg beschouwt ze als een heel belangrijke stap voorwaarts, en hoewel voor alle verlofregelingen overeenstemming met de werkgever moet bestaan en het beter zou zijn als de werknemer het als een keihard recht zou kunnen claimen, is die wet een teken dat het de goede kant

op gaat. "De werkgevers denken al snel dat het niet in hun belang is of dat het hek van de dam is met die verlopen. In ons poldermodel moet je dus stapsgewijs laten zien dat het wel kan, het is een kwestie van veel overtuigingsarbeid." Denk alleen niet dat je het ouderenprobleem ermee oplost, waarschuwt Sevenhuijsen, ook niet als het langdurig zorgverlof tot stand komt, zoals naar verwachting dit najaar zal gebeuren. "'De kinderen lossen het probleem wel op' is hier niet aan de orde: er moet een goede balans komen tussen professionele zorg en familiezorg. In de meeste gevallen hebben mensen nu niets te kiezen. Ze krijgen geen toegang tot thuiszorg zolang er mantelzorg mogelijk is. Maar oudere mensen willen vaak juist niet afhankelijk zijn van hun kinderen. Dat zal alleen maar toenemen naarmate mijn generatie, de baby-boomers, gaat vergrijzen." Lachend: "Dat zijn eigenwijze lieden, die de zorg opeisen van de overheid. Of van de markt, want die zal alleen maar groter worden."

Redderen

De druk op de mantelzorgers neemt toe door de vergrijzing en het gebrek aan professionele zorg. Staatssecretaris Vliegthart van VWS stelt daarom dit jaar 25 miljoen gulden extra beschikbaar voor de ondersteuning van mantelzorgers. In haar begeleidende nota 'Zorg Nabij' stelt ze dat ze wil nagaan of professionele zorg en mantelzorg goed op elkaar zijn afgestemd. Het fenomeen van overbelaste mantelzorgers is immers niet nieuw. Dat zij hun sociale leven eraan geeft acht

ook Vliegenthart niet wenselijk: "Bij de indicatie voor professionele zorg moet er nadrukkelijk op worden gelet dat de mantelzorger niet dusdanig onder druk komt te staan dat dat ten koste gaat van de participatie in het maatschappelijk leven", stelt ze. "De ondersteuning en belangbehartiging door organisaties op het gebied van mantelzorg is onder de maat gebleven. Doordat er te weinig geld beschikbaar is gesteld, zijn de spreiding over het land en de bezetting onvoldoende."

Hennie Overbeeke is samen met haar collega Anneke Bruinsma goed voor de 1.0 fte die het Steunpunt Mantelzorg Zuid-Gelderland rijk is. Ze maken deel uit van het netwerk van de Landelijke Vereniging van Steunpunten Mantelzorg (LVSM) en de Landelijke Organisatie Thuisverzorgers (LOT), de verenigingen voor ondersteuning van mantelzorgers. Zuid-Gelderland telt zo'n 30.000 mantelzorgers, maar slechts een klein deel daarvan zoekt zelf contact met het steunpunt. De ondersteuners werken daarom vooral aan de bewustwording van mantelzorgers, bijvoorbeeld door het geven van lezingen of uitgeven van brochures. Hoofdvraag is volgens Overbeeke altijd 'Kan of wil ik het nog wel aan?'. Het vinden van de balans is een groot probleem. Mantelzorg neemt immers bijna altijd toe, niet af, want eenmaal hulpbehoevend breidt de hulpvraag bijna stevast uit, vooral bij ouderen. Dat brengt mensen vroeger of later op het punt waarop de hulpvraag te groot wordt en de zorgverlener het zelf over een andere boeg moet gooien. Vaak zijn de grenzen van het persoonlijk kunnen dan al flink overschreden, weet Overbeeke. Als de zorg al lang een kwestie is geworden voor de professionele thuiszorg, laat de indicering door het Regionaal Indicatie Orgaan nog eens minstens drie maanden op zich wachten. Thuiszorg voor huishoudelijke dienstverlening komt dan in het gunstigste geval na nog eens een half jaar in beeld.

Een belangrijk maar verborgen probleem schuilt volgens Overbeeke in de groep vrouwen tussen de veertig en de zestig jaar, traditioneel de belangrijkste groep mantelzorgers. Zij redderen zich helemaal wezenloos. Vaak hoeft niet het werk eraan te geloven - daar was naast het gezin al helemaal geen plaats voor -, maar de sociale contacten of andere activiteiten. En als er al werk is, dan is dat zo afgestemd dat de zorgverlening vóór kan gaan. In die groep tussen de veertig en de zestig zijn de oppasoma's trouwens sinds twee jaar een heel snel groeiend fenomeen, weet Overbeeke. Om alle tweeverdieners te ontlasten, want de moeders werken gewoon door.

Nachtdiensten

Karin Zoomers (45) is geen oppasoma. Wel past ze op de oma van haar vier kinderen, haar eigen moeder. De zorg voor haar moeder van 78 is flink toegenomen sinds haar vader een jaar geleden overleed. Net als Monique, vindt Karin zichzelf geen mantelzorger omdat haar moeder niet echt ziek of hulpbehoevend is. Maar ze heeft wel hartklachten en suiker, waardoor ze niet meer alles zelf kan. Ze verwacht heel nadrukkelijk zorg van Karin. En dus zorgt ze voor haar moeder, zeker vijftien uur per week. Elke dag gaat ze wel even langs. De zorg voor haar moeder sluit in chronologie naadloos aan op de periode dat ze haar zus en haar gezin hielp. Haar zus overleed 7,5 jaar geleden aan kanker, na een ziekbed van 2,5 jaar. Gedurende die hele tijd ondersteunde Karin haar zus en haar gezin, en het gezin bleef ze jaren na de dood van haar zus nog ondersteunen. Tot zoals gezegd haar vader overleed en moeder de aandacht ging opeisen. Alles bij elkaar een periode van tien jaar zorgen voor familie.

"Ik heb een groot en druk gezin. De kinderen zijn 13, 14, 15 en 17 en wonen allemaal thuis. Mijn man werkt fulltime en ik ben verpleegkundige en doe altijd nachtdiensten, die ik zelf uitkies, zo'n zes of zeven per maand. Dat kan ik opbrengen en vind ik prettig. Ik ben oproepbaar, dus

ik vul de gaten in het rooster van de afdeling." De prijs van het omschakelen tussen dag en nacht heeft ze er graag voor over. "Als ik 's ochtends thuis kom kan ik mijn kinderen uitwaaien naar school en als ze uit school komen ben ik er ook. Ik ben er gewoon voor mijn kinderen, mijn werk vind ik leuk en ik hoef zelf geen structurele hulp in te schakelen."

Aan Karins zorgperiode lijkt binnenkort een eind te komen, want moeder staat nu hoog op de wachtlijst van een verzorgingshuis. Dan komt er weer meer tijd. "Ik zal wel weer eens een boek gaan lezen, of eens naar de stad gaan. Nu kaft ik de boeken van mijn kinderen in vijf minuten, en dan kunnen we daar misschien wel eens rustig een uur sámen voor uittrekken. Ik doe nu alles zelf, als de kinderen naar school zijn. Ik zou ook wel weer eens bij een vriendin op de koffie willen gaan. Mijn sociale contacten zijn nu op een minimum bevroren." **H**

De namen Monique Daneels en Karin Zoomers zijn om redenen van privacy gefingeerd.

Wet Arbeid en Zorg

De wet Arbeid en Zorg werd dit voorjaar door de Tweede Kamer aangenomen. Het is een zogeheten kaderwet met regelingen voor onder andere calamiteitenverlof, tiendaags zorgverlof (kortdurend zorgverlof), zwangerschaps- en bevalingsverlof, kraamverlof, ouderschapsverlof, adoptie- en pleegzorgverlof en palliatief verlof. De wet wordt waarschijnlijk in het najaar goedgekeurd door de Eerste Kamer. Het langdurend zorgverlof zal te zijner tijd aan deze wet worden toegevoegd.

Brochures over zorgverloven zijn te bestellen via de informatielefoon van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid: 0800-9051

Interessante sites zijn: www.dagindeling.nl, www.combinerenwerkenprive.nl, www.kinderopvang.net.

Debatten

Het Humanistisch Verbond organiseert dit najaar twee publieke debatten over arbeid en zorg. Thema van het debat op 10 oktober is 'Zelf, zorg en werk'. Plaats: De Buitensociëteit in Zwolle. Tijd: 20:00 uur. Op 16 november is het thema 'Zorg en burgerschap'. Plaats: Felix Meritis in Amsterdam. Tijd: 16:00 tot 17:30 uur. Aanmelden of info: 020-5219000.

Leren praten over koetjes en kalfjes.

Nederland kent inmiddels meer dan vijftig Vriendendiensten. Daarin wordt een zelfstandig wonende psychiatrische patiënt gekoppeld aan een 'buddy'. De buddyzorg moet de kloof tussen psychiatrie en maatschappij verkleinen. Maar diezelfde kloof maakt het voortbestaan van de zorg onzeker.

Johan Veltkamp (54) belandde anderhalf jaar geleden in de ziektewet. Omdat hij iets nuttigs wilde doen, ging hij op zoek naar vrijwilligerswerk. Via de Vriendendienst in Nieuwegein komt hij nu één keer per week over de vloer bij John van der Sluiszen (48). Ze drinken koffie, winkelen, fietsen en praten over van alles en nog wat.

"Door omstandigheden is het voor mij moeilijk om zelf initiatieven te ondernemen", legt John uit. Hij formuleert zorgvuldig, heeft een verleegen oogopslag. "Met zijn tweeën gaat het gemakkelijker. En is het allicht ook gezelliger."

Johan, joviaal en zelfverzekerd: "Soms merk ik dat John wat matter is. Moet ik hem echt efftjes aanzwengelen."

John heeft af en toe behoorlijk last van zijn psychiatrische klachten. "Problemen zat", zegt hij. "Eerder te veel dan te weinig. Depressiviteit bijvoorbeeld. En verschillende fobieën. Dat betekent dat ik soms geen zin heb om iets te doen. Dat ik heel moeilijk ergens interesse voor kan opbrengen. Moeilijk naar iemand kan luisteren. Ik heb wel eens de neiging om in bed te blijven liggen. Dan is het moeilijk als Johan komt. Dat is even heel erg hard. Als het meezit, knap ik in de loop van de middag weer op. Maar het kan ook tegenzitten. Dan vind ik het niet zo prettig als iemand mij komt storen."

Johan: "Ik heb een paar keer meegemaakt dat John vrij diep zat. Dat hij moeilijk te bereiken was. Ik heb zelfs één keer meegemaakt dat ik John er niet uit kon krijgen. Hij was ver weg en bleef ver weg."

"Door mijn situatie stap ik heel moeilijk naar andere mensen toe", zegt John. "Omdat ik dan mijn situatie moet uitleggen. Ik ben bang dat ik niet begrepen word. Dus ik begin er maar niet over, of ik mijd het contact. Vroeger zag ik meer andere mensen. Maar dat is niet goed gegaan. Omdat ik me altijd anders voelde. Die mensen werken en kunnen zich heel moeilijk voorstellen wat het is om gehandicapt te zijn en psychische klachten te hebben. Ze vinden dat vreemd. En ik mis bepaalde ervaringen die voor hen vanzelfsprekend zijn. Onderwerpen als werk of vakantie, daar kan ik moeilijk over meepraten. Daardoor heb ik vooral kennissen in de kring van psychiatrische patiënten. Hoewel dat niet past bij mijn ideaalbeeld. Mijn ideaalbeeld is dat beide groepen met elkaar omgaan. Maar kennelijk zit de wereld zo niet in elkaar."

Als Johan en John samen op stap gaan, slaagt John erin om bepaalde hardnekkige angsten te overwinnen. "Ik heb bijvoorbeeld moeite met het overwinnen van hoogtes. Lopen over een brug, of over de galerij van een flat, dat is voor mij een probleem. Daardoor kan ik mijn doel soms niet bereiken. Maar als we met zijn tweeën zijn, durf ik het wel."

Johan: "We waren laatst in Amersfoort, in de dierentuin. Daar had je een paar van die speeltoestellen die vrij hoog waren. Toen ging John ervoor: hij klom erin, hij wilde zijn grenzen verkennen. Ik zei: Nou John, je gaat je gang maar, ik vang je wel op. Herinner je je dat nog?"

John: "Een beetje wel, ja. Die grens lag vrij hoog."

Johan: "Ik heb zelf ooit, in een periode van verhoogde gespannenheid, last gehad van tunnelvrees. Je krijgt dan de angst voor de angst hé, en als je daaraan toegeeft... Het is voor mij dus niet vreemd om over angsten te praten. Omdat ik het herken."

John: "Misschien dat we aanstaande vrijdag naar het zwembad gaan. Ik heb zelf nogal wat moeite om naar het zwembad te gaan. Die herrie, daar heb ik last van. Maar ergens zou ik best wel willen zwemmen. Als we dat dan gezamenlijk afspreken, kan ik er moeilijk onderuit."

Olievlek

Nederland kent inmiddels ruim vijftig Vriendendiensten, soms ook Maatjesprojecten genoemd. De stichting Horizon in Maastricht was tien jaar geleden het eerste project op dit gebied. "Het is ontstaan vanuit de rehabilitatie-gedachte", vertelt coördinator Annelies Driessen. "Het idee dat je mensen met een psychiatrische ziekte weer een kans moet geven om een eigen leven op te bouwen in de maatschappij. Veel van onze cliënten zijn jarenlang alleen maar patiënt geweest. Door ze nu in een andere rol te plaatsen, geef je ze de gelegenheid om bepaalde sociale vaardigheden op te doen. Ze leren bijvoorbeeld weer over koetsjes en kalfjes praten, wat ze vaak niet gewend waren. En omdat er iemand speciaal voor ze komt, krijgen ze het gevoel dat ze de moeite waard zijn. Daardoor krijgen ze meer zelfvertrouwen en gaan ze soms meer ondernemen. Terwijl ze daarvoor misschien alleen de deur uitgingen om boodschappen te doen."

"Moet je luisteren, we gaan gewoon iets leuks doen."

De projecten richten zich op zelfstandig wonende patiënten die last hebben van schizofrenie, manisch-depressief zijn of lijden aan ernstige vormen van depressiviteit. Veel maatjes die hen komen opzoeken, zijn student of vijftig-plusser. "Maar ook mensen die gewoon nieuwsgierig zijn", aldus Driessen. "Soms hebben ze zelf in het verleden iets meegeemaakt waardoor ze een beroep moesten doen op de Riagg of op een psycholoog." De maatjes worden gekoppeld aan patiënten met vergelijkbare interesses.

Vervolgens is er een proefperiode, om te kijken op het klikt. In gemiddeld zeven van de tien contacten blijkt dat het geval te zijn. De Vriendendiensten en Maatjesprojecten, die zich de laatste jaren als een olievlek over Nederland verspreid hebben, kampen bijna allemaal met twee problemen. Allereerst is er een tekort aan vrijwilligers. De stichting Horizon heeft bijvoorbeeld ruim honderd koppels onder zijn hoede, en daarnaast nog ruim honderd patiënten op de wachtlijst. Maar, vervelender nog: de financiering is meestal een probleem. Driessen: "Iedereen vindt deze projecten heel belangrijk, vanwege de positie die we innemen tussen het gesloten psychiatrische circuit en de maatschappij. Maar die positie maakt ons ook kwetsbaar, omdat we nergens bijhoren, dus ook financieel niet. Meestal begint zo'n project met een startsubsidie van de provincie. Daarna moet het worden overgenomen door de geestelijke gezondheidszorg, de zorgverzekeraars en de gemeentes. Het blijkt ontzettend lastig om dat te regelen. Zelfs in Maastricht, waar we al tien jaar bezig zijn, is dat nog steeds een probleem. Vorig jaar moesten we opeens een betaalde kracht op straat zetten, omdat we de financiering niet rond kregen. Terwijl we het jaar daarvoor geld hadden gekregen voor uitbreiding." Via een landelijk overleg, het Netwerk Eén Op Eén, wordt nu gezocht naar een structurele oplossing van dit financieringsprobleem.

Lieve schat

Een terrasje in Maastricht. Marjoleine Huntjens, 21 jaar, student, zit achter een kopje koffie. Susanne (30 jaar) heeft op het laatste moment afgezegd. "Susanne zit op dit moment niet zo lekker in haar vel", legt Marjoleine uit. "De ene dag kan het heel goed gaan. De dag erna kan iets dat ze zich heeft voorgenomen, opeens een berg zijn die ze niet kan opklimmen."

Susanne en Marjoleine spreken één keer in de veertien dagen met elkaar af. Meestal gaan ze zwemmen, naar de bioscoop of naar een terrasje. Ook koken ze af en toe voor elkaar. Marjoleine heeft, in de 2,5 jaar dat ze met elkaar omgaan, maar één keer meegemaakt dat het heel slecht ging met Susanne. "Dat ze de telefoon ook niet opnam toen ik haar belde. Ik ben toen naar haar toe gegaan en heb gezegd:

Moet je luisteren, we gaan gewoon iets leuks doen. Maar ze zei: Ik ben nu niet gezellig, en als ik niet gezellig ben, vind je me ook niet leuk. Dat is helemaal niet waar, heb ik toen gezegd, ik vind het ook heel belangrijk om je te zien als het niet zo goed met je gaat."

Marjoleine heeft zich nooit verdiept in het psychiatrische verleden van Susanne. Ze weet niet precies wat er met Susanne aan de hand is. "Er staat geen stempel op haar hoofd", zegt ze. "Gelukkig niet. Maar je merkt het wel. Aan subtiele dingetjes, ik kan het niet eens uitleggen. Ik kan daar wel heel erg over gaan lezen en heel interessant over gaan doen, maar dat doe ik niet. Daarvoor heeft ze een psychiater en een begeleider. Het is voor mij niet belangrijk. Klinkt stom, maar zo is het. Waar het mij om gaat, is dat we normale, leuke dingetjes doen. Maar ik weet natuurlijk wel dat ze moeilijker met problemen kan omgaan als ikzelf, dus over sommige dingen praat ik wat voorzichtiger, aftastender, minder snel beoordelend."

Als ze zelf problemen heeft, zal ze die niet zo snel ter sprake brengen. Ze wil Susanne daar niet mee belasten. "Ik vind haar echt een lieve schat, ik ben echt wel weg van haar op een bepaalde manier, maar het is anders dan vriendinnen die ik ken van mijn studie. Daar hebben we het ook een keer met elkaar over gehad. Dat was in een periode dat zij ook niet zo lekker in haar vel zat. Toen vergeleek ze zichzelf met andere vriendinnen van mij, hele goeie vriendinnen: of dat nou hetzelfde was of niet. Ik ben er best wel duidelijk in dat dat niet hetzelfde is. Dat zij heel anders is voor mij dan anderen. Dat vond zij heel vervelend. Zij wilde graag dat ik zij net zoveel voor mij betekende als ik voor haar." "Maar het is absoluut een vriendschap, dat wel. Als ik haar een poosje niet gezien heb, denk ik aan haar. Als het niet zo goed met haar gaat of, omgekeerd, als ze iets heel leuks heeft gedaan of een heel erg spannende afspraak had, dan bel ik haar op om te vragen: Hoe was het? Als zij verliefd is of als ik verliefd ben, vertellen we elkaar dat ook. Zeker weten. Dat is veel te leuk om niet te delen."

Hoewel Susanne negen jaar ouder is, voelt Marjoleine geen groot leeftijdsverschil. "Dat zou misschien anders zijn, als zij nu met haar vriend woonde, twee kinderen had en bezig was met een carrière. Maar nu voel ik weinig verschil: zij heeft ook wel eens een vriendje, wordt ook wel eens verliefd, net als ik."

"Als we elkaar zien, is dat voor mij ook een ontspannend moment. Ik vind het heel leuk om naar haar te luisteren, om te horen hoe zij denkt. Ze is heel rustig, veel rustiger dan ik, en altijd heel erg positief. Ik ontmoet eigenlijk zelden mensen die zo prettig zijn om mee om te gaan." **H**

De naam Susanne is gefingeerd om privacy-redenen.

Organisatie Vriendendiensten

De Vriendendiensten en Maatjesprojecten zijn onderling heel verschillend georganiseerd. Sommige opereren vanuit psychiatrische ziekenhuizen, andere zijn ondergebracht bij welzijnsstichtingen. Vaak is sprake van een samenwerkingsverband tussen die twee sectoren. Daarnaast is een klein aantal projecten verbonden aan organisaties als het Rode Kruis en Humanitas (in de regio's Eemsmond, Smallerland/Opsterland en Neder-Veluwe).

Plant ook eens
wat zonne-
bloemen en
berenklauwen.

Humanisten zijn ridders van deze tijd die zich met moed en realiteitszin een weg banen in de vreemde, vrije wereld. Dat beeld roept 'De onvoltooide tuin' van de Franse denker Tzvetan Todorov op. Aan dit onlangs verschenen boek kunnen Nederlandse humanisten een kompas ontleenen.

Ergens aan het einde van de Middeleeuwen werd de westerse mens opnieuw geboren, en ditmaal vrij. Desgewenst kon hij afscheid nemen van in steen gebeitelde wetten, van een maatschappij waarin geboorte je positie in de maatschappij bepaalde, en van een zelfbeeld waarin je transparante ziel altijd doorgrond werd door hogere machten. Deze Renaissance betekende voor veel mensen een enorme opluchting, en het westen is terecht trots op die verworven vrijheid. Maar die vrijheid had een prijs, en we zijn in zekere zin nog steeds met de afbetaling bezig. Want vrijheid brengt ook onrust, onzekerheid, onveiligheid. Het is niet meer zo duidelijk hoe we een goed leven moeten leiden. Wat is wijsheid in zo'n situatie? Tzvetan Todorov, in de jaren zestig van Bulgarije naar Frankrijk getrokken en inmiddels onderzoeksdirecteur van het Centre Nationale de la Recherche Scientifique in Parijs, gaat te rade bij de geschiedenis. In zijn boek 'De onvoltooide tuin', dat net in vertaling is verschenen, brengt hij in een flink tempo in kaart hoe Franse denkers vanaf de Renaissance hebben gepoogd om te gaan met die nieuw verworven vrijheid. Hij onderscheidt vier reacties: de conservatieve, de 'sciëntistische', de individualistische en de humanistische. En wat is volgens Todorov de meest complete, wijze en beste opstelling? Jawel, die van de humanisten!

Die opsteker kunnen Nederlandse humanisten wel gebruiken, gewend als zij zijn om afgeschilderd te worden als brave, verstandige, maar ook nogal saaie burgers die zo graag nuances in de kantlijn willen plaatsen en daarvoor nauwelijks gehoor vinden bij media. Todorov biedt een heel ander zelfbeeld: humanisten zijn ridders van deze tijd die zich met moed en realiteitszin een weg banen in de vreemde vrije wereld. Natuurlijk heeft Todorov makkelijk praten; in het door-en-door verpolitiekte Franse intellectuele debat worden de zaken allemaal wat scherper gesteld dan in de Nederlandse polder. En zelfs hij merkt al op dat het humanisme, die 'onderliggende ideologie van de moderne democratische staten', juist door zijn alomtegenwoordigheid al snel onzichtbaar of grauw dreigt te worden. Toch is het humanisme als denkstroming in Frankrijk aan een opmerkelijke 'revival' bezig. Todorovs boek is daarvan een mooi voorbeeld en ik denk dat de Nederlandse humanisten er een kompas en heel wat zelfrespect aan kunnen ontleenen.

Individueel zoek

Boos, berustend of blij. Zo kun je de reactie typeren van respectievelijk de conservatieven, de sciëntisten en de individualisten op die ruwe overgang van een wereld waarin de positie van iedereen een onwrikbaar gegeven was naar een wereld waarin mensen zelf waarde en betekenis geven aan hun omgeving.

De conservatieven (Todorov zoomt in op de Franse sociaal-filosoof De Bonald, maar je kunt ook denken aan christelijk rechts of aan anti-feministen) zijn daar niet blij mee. Zij geloven wel dat mensen in principe hun eigen keuzes kunnen maken, maar verwachten er niet veel goeds van. Al dat individuele zoek verbrokkelt in hun ogen de samenleving en tast de grondslagen van de moraal aan. Conservatieven zouden de verworven vrijheid liever weer inruilen voor rust en stabiliteit.

De tweede grote denkrichting die Todorov onderscheidt, die van de sciëntisten, omhelst één aspect van die verworven vrijheid: het geloof dat de mens op eigen kracht de structuur van de wereld kan doorgronden. Sciëntisten geloven dat de wereld, inclusief de mens, in principe

volledig te kennen is. Probleem is wel dat de vrijheid van de mens op die manier verdampt als mist in de ochtendzon. De mens denkt misschien vrij, maar zijn handelingen zijn bepaald door historische of wetenschappelijke processen. Zo wisten de marxisten dat de geschiedenis onvermijdelijk uitmondt in de communistische heilstaat. Zo weten sociobiologen of economen precies wat mensen drijft: de drang naar het voortbestaan van de soort dan wel de drang om de beste spullen voor de beste prijs te scoren. Door op eigen gezag de wereld te verkennen, hebben de sciëntisten 'ontdekt' dat vrijheid een illusie is. De derde groep, de individualisten, is het met die conclusie helemaal niet eens. Het kenmerkende van mensen is vanuit hun optiek nu juist dat zij de vrijheid hebben om tegen vanzelfsprekendheden in te gaan. En die vrijheid is alleen maar fijn. Het is prima dat er geen duidelijke gemeenschappelijke moraal meer is, want elk mens weet zelf het beste wat goed voor hem is. Todorov ziet in markies De Sade de belangrijkste vertegenwoordiger van het individualisme, maar noemt ook de dichter Baudelaire en de dandy's. Een hedendaagse incarnatie van dit individualisme is te herkennen in de levenshouding die een televisiezender als Yorin - de opvolger van Veronica - propageert.

Humanisten ten slotte nemen een middenpositie in. Net als de conservatieven hechten ze waarde aan sociale verbanden. Net als de sciëntisten geloven ze in de kracht van het menselijk intellect. En mét de individualisten geloven ze dat het reduceren van mensen tot een product van oorzaken en gevolgen de menselijke wilskracht onderschat. Neem daarbij hun onvoorwaardelijke liefde voor de vrijheid en het is duidelijk, aldus Todorov, dat we bij humanisten te raden moeten gaan om te kijken hoe we autonomie en gezamenlijkheid zouden kunnen combineren. En dat is van cruciaal belang, want het grootste probleem van de huidige tijd is dat we geen goede balans tussen die twee weten te vinden. Maar eerst een waarschuwing. Het humanisme kent ook twee valkuilen: hoogmoed en argeloosheid.

Praten, praten, praten

De hoogmoedige humanist en de argeloze humanist ben ik regelmatig tegengekomen in de humanistische wereld. De hoogmoedige humanist is die man (meestal) die denkt dat de natuur de slaaf is van de mens. Met zijn ratio zal de mens uiteindelijk de natuur naar zijn hand zetten. Elk verlangen naar spiritualiteit is 'onwetenschappelijk' en dus fout; christenen, of moslims, of wat voor gelovigen dan ook zijn mensen die zichzelf voor de gek houden.

De argeloze humanist is die vrouw (meestal) die gelooft dat de mens in essentie een goed, edel wezen is, dat vanzelf nobel wordt als het maar in liefde wordt opgevoed. Ruzies en oorlogen zijn jammerlijke verstoringen van een harmonie die je weer kunt herstellen door liefde, aandacht - en praten-praten-praten natuurlijk.

De hoogmoedigen vergissen zich; de mens is dan wel geen slaaf van de natuur, maar daaruit volgt niet dat de natuur de slaaf is van de mens. Het is bovendien helemaal niet nodig zo tekeer te gaan tegen religie; er is niets mis met religieus gevoel, zolang je maar niet denkt dat handelingen een theologische rechtvaardiging nodig hebben. En de argelozen hebben de aard van de vrijheid niet goed begrepen. De menselijke vrijheid om te kiezen betekent dat ze ook het slechte kunnen kiezen. Je kunt hopen - en proberen te bewerkstelligen - dat de mens

zich edel gedraagt, maar het is onnozel om te denken dat onze natuurlijke neigingen zonder meer goed zijn.

Van dit slag humanisten moet je het dus niet hebben als je wilt dat het humanisme in Nederland weer een partijtje mee blaast. De humanist waar Todorov heil van verwacht (Todorov beroept zich daarbij met name op denkers als Montaigne, Rousseau en Constant) neemt daarentegen een hybride positie in. Hij of zij is vóór autonomie, maar ook voor gemeenschappelijkheid. Vóór vrijheid, maar ook voor gebondenheid aan een moraal. Zo'n middenpositie kan al snel wat bleekjes overkomen. Maar dat hoeft niet. Daarvoor zullen humanisten duidelijk moeten maken dat ze geen middenpositie innemen omdat ze voorzichtige schipperaars zijn, maar omdat ze geloven dat leven nu eenmaal schipperen is. Meerdere waarden structureren een mensenleven, en je kunt niet zomaar enkele waarden buiten boord te kieperen. De straf die daarop staat is vlakheid.

Onbeduidend

Wat humanisten met die opstelling kunnen betekenen in het Nederlandse debat, wordt het beste duidelijk door ze te confronteren met die drie andere, klassieke reacties op 'het probleem van de vrijheid': de conservatieven, de sciëntisten en de individualisten.

Laten we beginnen met de conservatieven, want dat is makkelijk. Het conservatisme is een betrekkelijk onbeduidende stroming in het Nederlandse landschap. Er zijn nog wat orthodoxe christenen, er komen wat orthodoxe moslims bij, we hebben onze anti-feministen, homohaters en familieverheerlijkers, maar dat is een minderheid die we met de rest van ons wel in toom houden. Daarvoor zijn de voordelen van de vrijheid te evident - die verkopen zichzelf wel. Je kunt als humanist wel je stem laten horen tegen dogmatisme en onverdraagzaamheid, maar dat is pleiten voor een gewonnen zaak - zonde om al je energie in te steken. Dominanter, en tegelijk moeilijker te herkennen, zijn de individualisten en de sciëntisten. Ik denk dat humanisten zich op een zinvolle wijze kunnen profileren door in debat te gaan met deze groepen.

Het technische sciëntisme - dat we misschien beter instrumentalisme kunnen noemen - is aan een flinke opmars bezig. Het Paarse Kabinet verenigt al bijna een decennium de klassieke ideologische tegenpolen van links en rechts, met als kennelijke prijs dat het in de politiek nauwelijks meer gaat over ideologie. Onze politici zijn vakbekwaam, maar bloedeloos. Hun doel is kwaliteit, in plaats van het realiseren van idealen. Doen er zich problemen voor, dan raadpleegt het kabinet het liefst deskundigen. Alsof kennis altijd de oplossing is, alsof een beroep op visie een soort subjectieve, onwetenschappelijke instelling verraadt. Dit instrumentele denken heeft tot gevolg dat we nog maar één gemeenschappelijke taal tot onze beschikking hebben: die van het geld. Het verzekeren van economische welvaart wordt zo het enige erkende doel van de politiek. En dat dwingt ook het verzet tegen politieke beslissingen in een bepaalde mal. Onderwijzers en verplegers die verlangen naar meer maatschappelijke erkenning, eisen dus meer geld, want dat is de taal van de politiek geworden. Bij problemen zoeken sciëntisten hun heil in technische oplossingen in plaats van een debat over waarden aan te gaan. Dit leidt tot een vervlakking van het collectieve debat.

IJsberen

De individuele vrijheid die we sinds de Renaissance verworven hebben, is iets om blij mee te zijn. Maar dan moet die vrijheid wél goed begrepen worden, en dus niet op de libertaire manier van de op genot gerichte superindividualisten die de makers van veel tijdschriften, televisieprogramma's en reclames in ons zien. Vrijheid bestaat juist dankzij de beheersing en zelfregulering die voortvloeit uit een internalisering van

Humanisten durven het woord 'moraal' nauwelijks in de mond te nemen, bang om voor belerende zedenmeesters te worden uitgemaakt.

waarden. Daarom denk ik dat er meer over waarden, en dus over moraal, gepraat moet worden.

Humanisten durven het woord 'moraal' nauwelijks in de mond te nemen, kennelijk bang om voor belerende zedenmeesters te worden uitgemaakt. Maar waarom zou je per se op belerende toon over de gewenste gemeenschappelijke waarden moeten spreken? De noodzaak van waarden voelen, is heel wat anders dan weten wat goed is voor jezelf en een ander. Ik heb vaak het gevoel dat de aversie tegen moralisme niet zozeer schuilt in het praten over morele waarden zelf, als wel in de toon waarop dat traditioneel gebeurt. Het lijkt me de kunst voor humanisten om de juiste toon te vinden.

Individualisten vergissen zich in nog een ander opzicht: ze miskennen hoezeer mensen met elkaar verbonden zijn. Mensen zijn door-en-door sociaal: ze groeien op door en temidden van de zorg van andere mensen. Zo leren ze hun taal, zo leren ze zichzelf begrijpen, alleen zo overleven ze. Wij zijn geen ijsberen die elkaar in de paartijd ontmoeten en na de bevruchting maken dat we weggelopen. Ze leven met elkaar. Die inherente sociabiliteit maakt dat mensen iets te betekenen willen hebben in hun gemeenschap. Natuurlijk, we handelen geregeld uit eigenbelang. Maar we verlangen ook naar een doel dat verder ligt dan ons eigenbelang. We willen ook enthousiast kunnen worden, we verlangen er ook - juist! - naar om boven onszelf uit te stijgen.

Humanisten kunnen, denk ik, een zinvolle interventie doen in het huidige publieke debat door vanuit hun mensbeeld consequent te wijzen op de tekortkomingen van het instrumentalisme en het individualisme. Als ze een nieuw, elegant moralisme voorstaan en pleiten voor de erkenning van de menselijke behoefte aan enthousiasme, dan blijven ze hun aard trouw en komt de mediabelangstelling vermoedelijk vanzelf wel.

Mensen zijn niet volmaakt en zullen dat ook nooit worden. Soms is de vrijheid ons te veel. In die zin zal het menselijk leven altijd een 'onvoltooide tuin' blijven, zoals Todorov met een beeld van Montaigne aan geeft. Maar waarom zou die conclusie je dwingen om bescheiden te doen over je tuintje? Ik zou willen dat humanisten in hun onvoltooide tuin niet alleen hun vergeet-me-nietjes koesteren, maar ook eens wat distels, zonnebloemen en berenklaauwen zouden planten. **H**

Tzvetan Todorov, 'De onvoltooide tuin; het humanistisch denken in Frankrijk'. Uitgeverij Atlas, 320 blz, f49,90. ISBN 90 450 0258 2.

Op 16 oktober is er in Utrecht om 20.00 uur een debat over de toekomst van het humanisme. Kritische forumleden: onder anderen Heleen Pott en Hans Wansink. Voor informatie en reserveringen bel met Tumult, 030 - 2332430.

'Verjaardagen zijn een crime'

Normen en waarden verschuiven. Wat vroeger normaal was, is opeens 'not done'. In deze serie over moderne taboes komt dit keer Corrie Langeveld aan het woord. In een tijd waarin mondigheid een must is, worstelt zij dagelijks met haar verlegenheid.

"Verlegenheid is een sociale fobie. Voor mij is het een dagelijkse, inwendige worsteling. Het is een gevoel dat van binnen zit, een angst voor het sociale verkeer. In gezelschap van mensen weet ik me geen houding te geven. Ik kreeg het op mijn achttiende, bij het minste of geringste begon ik te blozen. Daar heb ik me heel lang erg voor geschaamd, ik praatte er met niemand over. Op feestjes ging ik trillen, durfde amper wat te drinken of een sigaret op te steken. Mijn gezicht verborg ik expres achter mijn lange haar. Vroeger noemde ik het onzekerheid, maar sinds ik de Vereniging voor Verlegen Mensen ken weet ik dat het verlegenheid is. De verhalen die ik daar hoorde waren zo herkenbaar. Ik hoefde er niets uit te leggen, iedereen wist precies wat ik bedoelde en hoe ik me voelde.

Verjaardagen zijn een crime. Vooral de kamer binnenkomen als er al gasten zijn is vreselijk. Vroeger zorgde ik er altijd voor dat ik als eerste binnen was en ging in een onopvallend hoekje zitten. Andere verlegen mensen verzinnen vaak smoezen om onder feestjes uit te komen. Ik wou dat ik dat ook kon, maar mensen hebben het meteen door. Eén keer heb gezegd dat ik hoofdpijn had. Toen bleek de verjaardag een week uitgesteld en moest ik alsnog gaan. Naar een theater of café ga ik nooit. Eigenlijk weet ik niet of dat komt doordat ik het niet leuk vind of niet durf. Soms zie ik de aankondiging van een leuk evenement in de krant staan. Dan neem ik me voor: daar ga ik naartoe. Maar als puntje bij paaltje komt, blijf ik thuis."

"Ik heb gewerkt als telefoniste/receptioniste bij een groot kantoor. Dat lijkt vreemd voor een verlegen persoon, maar ik heb voor die baan gekozen omdat het een solofunctie is. Je werkt meestal in je eentje en dat vind ik prettig. Zodra collega's in de buurt van mijn werkplek kwamen, ging ik stotteren of kwam ik niet meer uit mijn woorden. Als iemand op me kwam aflopen was ik meteen alert: o jee, wat nu weer. Gezellig kletsen met mensen was er niet bij. Als er een collega langskwam om een praatje te maken, was het net alsof er een knop bij me omging. Ik was gespannen, voelde me onzeker, ging krampachtig nadenken: waar moet ik het nu weer over hebben, ik weet niks meer te zeggen.

Onlangs ben ik verhuisd naar het platteland. Omdat mijn moeder verzorging nodig had, heb ik mijn werk opgegeven. Een baan hoeft voor mij even niet. Sollicitatiegesprekken zijn eng, en de eerste weken in een nieuwe baan zijn ook eng. Daarom blijf ik liever alleen thuis zitten, dat vind ik prima."

"In deze tijd moet je voor jezelf opkomen, mondig zijn is de norm. Soms loop ik daar tegenaan. Als iemand op het werk het niet eens was met mijn werkwijze, kreeg ik een rood hoofd en gaf ik al snel toe. Zeker

als iemand aandringt, delf ik het onderspit. Verlegenheid is een handicap, een aandoening waar mensen last van kunnen hebben. Het is ook iets kinderlijks: kleine kinderen zijn verlegen, bij hen heeft het iets schattigs. Ben je volwassen en verlegen, dan denk je al snel: iedereen zal me wel stom vinden. Voor verlegenheid is geen erkenning, het is echt een taboe. Maar in Nederland hebben 500.000 mensen last van verlegenheid, in dat licht bezien hoeven we ons er niet voor te schamen. Misschien is je buurvrouw of collega wel verlegen.

Sinds een jaar vertel ik dat ik verlegen ben. Niet dat ik het van de daken schreeuw, maar zo nu en dan laat ik het vallen. Ook heb ik op mijn cv gezet dat ik pr-medewerker van de Vereniging voor Verlegen Mensen ben. De reacties zijn meestal wel aardig: goh, dat had ik nooit van je gedacht. Soms vind ik het wel gênant om te vertellen, maar mijn drang om verlegenheid uit de taboesfeer te halen is groter. Je moet kunnen zeggen dat je verlegen bent, je moet ervoor uit kunnen komen. Dat durven mensen nu niet. Het blad dat de zevenhonderd leden van de VVM krijgen bijvoorbeeld heeft een neutrale kaft.

Heel lang geleden heb ik een assertiviteitscursus gedaan. En ook bij de VVM heb ik een training gevolgd. Elke bijeenkomst begon met een standaardoefening. We moesten duo's vormen en elkaar twintig seconden lang recht in de ogen kijken. Dat is erg moeilijk, verlegen mensen kijken altijd weg. Veel mensen hebben iets aan zo'n cursus, maar mij heeft het niet geholpen. Het hoeft voor mij ook niet meer zo nodig, ik ben best tevreden met mezelf. Eigenlijk zou ik willen dat je gewoon tegen mensen kunt zeggen: ik ben verlegen. Dan hoef je niet meer aan jezelf te sleutelen. Ik ben nu veertig, naarmate ik ouder word krijg ik steeds meer het gevoel dat de mensen me maar moeten nemen zoals ik ben."

Meer informatie: Vereniging voor Verlegen Mensen, Postbus 23, 6658 ZG Beneden-Leeuwen, www.verlegenmensen.nl.

HETE BRIJ

Doodvonnis

Wereldwijd komen grote protestacties op gang tegen de ter dood veroordeling van de Pakistaanse vredesactivist dr. Yunis Shaikh. Op 18 augustus werd hij wegens blasfemie veroordeeld. Tijdens zijn colleges psychologie zou hij beweerd hebben dat - logischerwijs - noch de profeet Mohammed noch zijn ouders moslims konden zijn, voordat de islam aan de profeet werd geopenbaard. Geen van de personen die de aanklacht hebben ingediend, waren als ooggetuigen aanwezig bij de desbetreffende colleges. Inmiddels heeft Shaikh beroep aangetekend tegen zijn vonnis. Hij krijgt gratis juridische bijstand van een vooraanstaand en progressief advocaat.

Motor achter de protestacties is de International Humanist and Ethical Union (IHUE) in Londen. Op verzoek van de IHUE heeft het Nederlandse Humanistisch Verbond brieven verstuurd naar premier Kok, minister Van Aartsen (Buitenlandse Zaken), de leden van de Tweede Kamer, de president van Pakistan en de ambassadeur van Pakistan in Nederland. Daarin eist het HV onmiddellijke vrijlating van Shaikh. Tevens roept het HV de geadresseerden op alles in het werk te stellen om de voltrekking van het doodvonnis te voorkomen en een eerlijke procesgang te garanderen. Ook in andere landen vinden dergelijke acties plaats. De Franse Vrijdenkers hebben eveneens de leden van het Franse parlement opgeroepen de zaak van Shaikh ter harte te nemen. In onder meer Londen, Khatmandu, Washington, Londen, Los Angeles en New Delhi werden protestdemonstraties gehouden of zijn ze gepland. **Voor meer informatie of ondertekening van de 'on line' petitie tegen het doodvonnis van Shaikh: www.iheu.org/Shaiikh.**

Advertentie

NIEUW HOOFDBESTUURSLID GEZOCHT

Wegens vertrek van een van de huidige hoofdbestuursleden zoekt het Humanistisch Verbond naar een nieuw hoofdbestuurslid. Het hoofdbestuur is een collegiaal bestuur van zeven à negen personen dat maandelijks bij elkaar komt. Elk bestuurslid heeft samen met een ander lid een aantal aandachtsgebieden. De vacature betreft onder meer het Humanistisch Vormings Onderwijs.

Van het nieuwe bestuurslid wordt verbondenheid met het Humanistisch Verbond verwacht, inzicht in maatschappelijke ontwikkelingen, bestuurlijke ervaring, beschikbare tijd van drie à vier dagen per maand en bekendheid met het (humanistisch vormings-) onderwijs.

Vanwege de huidige samenstelling van het bestuur worden met name vrouwen en allochtonen uitgenodigd om te reageren. Voor meer informatie kunt u terecht bij Yvonne Breuk, directeur van het HV, telefoon 020-521 90 00. Aanmeldingen vóór 1 november sturen naar het hoofdbestuur, postbus 75490, 1070 AL Amsterdam o.v.v. vacature HB.

Ook tips voor mogelijk geschikte kandidaten zijn welkom.

Namibische homo's

"De premier van Namibië heeft homoseksualiteit niet meer rechtstreeks durven te veroordelen", zegt Onno Hoes van COC Nederland. "We hebben de indruk dat onze protestboodschap bij de premier is overgekomen en hopen dat hij die heeft meegenomen naar huis. Maar 't is wel duidelijk dat we de vinger aan de pols moeten houden." Eind augustus hadden COC, Hivos, Novib en Niza (Nederlands Instituut voor Zuidelijk Afrika) een overleg met de vaste kamercommissie voor buitenlandse zaken en Hage Geingob, de premier van Namibië, tijdens diens bezoek aan ons land. De organisaties eisten onder meer dat Nederland zijn financiële steun in het kader van ontwikkelingssamenwerking heroverweegt, als Namibië niet bereid is de mensenrechten van homo's en lesbo's te respecteren en te verbeteren. Volgens Hoes waagde de premier zich niet aan een veroordeling, omdat hij beseftte dat daarmee de ontwikkelingshulp op het spel zou zetten. Wel uitte hij een aantal 'ethische' bezwaren. Zo noemde hij twee zoenende mannen op tv onacceptabel. Aanleiding voor het overleg met de Namibische premier waren de uitspraken en handelswijze van president Sam Nujoma eerder dit jaar.

Tijdens een toespraak voor studenten aan de Universiteit van Namibië gaf hij de opdracht aan de politie homo's en lesbo's te arresteren. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de Namibische homo-organisatie onlangs een toename van mishandeling van homoseksuelen heeft gesignaleerd.

Foutje

In het septembernummer van Humanist is een foutje geslopen. In de advertentie 'Vacature Voorzitter' (p.11) staat dat de volgende Algemene Ledenvergadering van het Humanistisch Verbond op 8 november aanstaande plaatsvindt. Dat moet zaterdag 17 november 2001 zijn.

Ingezonden mededeling

Helias	Oriëntatiedagen 10 nov en 1 dec.
Opleiding voor Kunstzinnige Therapie	
o.l.v. Jan de Kok, 4-jarige deeltijd- opleiding; muzisch en beeldend, 30 lesdagen per jaar, te Culemborg	
Voor folder: Helias, Ridderstr. 186, 4101 BK Culemborg, Tel.: (0345) 47 36 25, E-mail: petra@jandekok.nl Internet: www.helias.nl	

Grijs

Heeft u wel eens gemerkt dat steeds meer discussies - in de media of in uw eigen organisatie - meer op een tenniswedstrijd dan op een discussie beginnen te lijken? Het idee is dat er een winnaar en een verliezer moet zijn. Zodra je iets zegt, reageert de ander met een vernietigende slag langs de zijlijn. De bal (de vraag) wordt opgejaagd en met veel moeite beantwoord, om vervolgens met een harde bovenhandse slag opnieuw op de baseline te belanden. De wedstrijd gaat door totdat er iemand opgeeft. Als kijker vind ik deze dialoogvorm erg vermoeiend en zonde van de energie. Bovendien is de nadruk op het negatieve irritant. Ik kan me niet herinneren ooit ergens te hebben gelezen dat je negatief moet zijn om kritisch te zijn. Kritisch en positief sluiten elkaar niet uit. Inzichtelijke informatie is ook mogelijk zonder een beerput aan te leggen als valkuil voor je 'tegenstander'.

In een van zijn liedjes beschreef Frank Zappa de media als 'slijm dat uit je televisie de kamer insijpelt'. Als je ziet hoe de media omgaan met nieuws, interviews en documentaires, ligt de nadruk telkens op wat er misging. Heel veel mensen lijken deze houding te hebben overgenomen. Jij hebt iets fout gedaan en ik ben ingehuurd om het aan iedereen bekend te maken. Deze oppassersaanpak lijkt te zijn bedacht om bepaald gedrag of bepaalde mensen te prijzen en anderen te straffen. De dialoog is dood. Het schijnt de bedoeling te zijn om te scoren in plaats van te informeren. Ego's lijken belangrijker dan kennis. Kijk eens hoe tv-journalisten zakenmensen interviewen. Zonder enig verstand van zaken proberen ze aan te tonen dat de 'captains of industry' behoren tot het rijk van het kwaad. Maar niets is zwart of wit. Grijs is de norm. Televisie, radio en landelijke dagbladen hebben mij vaak benaderd voor informatie over verantwoord ondernemen. Het enige wat ik moest doen, was een lijst maken van goede en slechte bedrijven. Ik weigerde, omdat ik vond dat er (afgezien van de maffia) eigenlijk geen slechte bedrijven zijn, alleen maar directeuren zonder toekomstvisie. Dit scorebord-'infotainment' is contraproductief en leid nergens toe. Negatief zijn en steeds opnieuw de nadruk leggen op wat er misgaat is niet informatief en versterkt de neiging tot polariseren. Om dit tegen te gaan, worden media-adviseurs ingehuurd. Zij leren politici en zakenmensen hoe ze kunnen vermijden om antwoorden te geven. De wedloop om 'succes' te behalen in een uiterst competitieve wereld zou ons niet moeten dwingen om een stadionsfeer te creëren waarin we elkaar naar de keel grijpen omwille van de aandacht.

Een meer effectieve vorm van informeren krijg je door de polarisatie weg te nemen. Vermijd het gebruik van strikvragen die de indruk geven dat jij fout zit en de interviewer goed. Met positieve aanmoediging bereik je meer, zonder je onafhankelijkheid op te geven. De demagogie van een journalist is net zo laagbaar als die van een politicus. Vermijd de houding van de confrontatie door aan dezelfde kant van het net te gaan staan of om de tafel te gaan zitten. De oude economie maakt plaats voor de nieuwe economie. Dat betekent ook dat toekomstige consumenten, werknemers, werkgevers, ngo's et cetera, niet meer alleen vanuit de goed-of-fout mentaliteit kunnen opereren. Dat wil niet zeggen dat je niet kritisch kunt zijn. Het versterken van de dialoog sluit het geven van kritiek niet uit. De media moeten zich niet proberen te bewijzen als de redders van democratie en vrijheid door een systeem te onderhouden dat zichzelf begint tegen te werken.

Robert Rubenstein is columnist van Humanist. Hij wisselt zijn column af met die van Stella Braam.

Advertentie

Nalaten is iets heel anders dan nalatigheid

Na een overlijden moet snel heel veel geregeld worden. Dat gaat veel makkelijker als u zelf al maatregelen heeft genomen. Veel mensen vinden het echter moeilijk of onaangenaam om zulke maatregelen te treffen.

De Stichting Steunfonds Humanisme kan -als u dat wenst en in uw testament regelt- optreden als uw executeur-testamentair. Een jarenlange ervaring met deze vorm van dienstverlening staat borg voor zorgvuldigheid en integriteit. Uw wensen staan daarbij centraal.

De Stichting Steunfonds Humanisme is een werkstichting van het Humanistisch Verbond. Het Humanistisch Verbond zet zich in voor een humane, tolerante samenleving. Informatie: (020) 5219000 of via onderstaande bon.

Ja ik wil meer informatie over executeur-testamentair van het Steunfonds Humanisme

naam _____ v/m

adres _____

pc/plaats _____

telefoon _____

Stuur deze bon in een envelop zonder postzegel naar:
Steunfonds Humanisme, Antwoordnummer 10938, 1000 RA Amsterdam

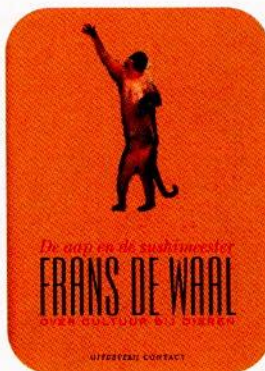
ZOOM

Bovenwereld

In de 21ste eeuw zullen zich weer vele boven-natuurlijke verschijnselen voordoen waarover de mensheid zich zal verbazen. Tenminste, dat is de verwachting van televisieprogrammakers Jeroen Henneman en Max Pam. Vanuit hun laboratorium zoeken Henneman en Pam een antwoord op vragen over het bovennatuurlijke, en dat proberen ze zo kritisch mogelijk en zonder vooroordelen te doen. In oktober onderzoeken ze de leer van feng-shui, gaan ze op zoek naar de spiritistische wereld van de doden, testen ze de reïncarnatievideo: een apparaat dat kan aanwijzen wat je in een vorig leven bent geweest of wat je in de toekomst zal worden, en proberen ze via de pendel antwoorden op allerlei levensvragen. De Bovenwereld van Max Pam en Jeroen Henneman wordt uitgezonden door Human en is in oktober te zien op de woensdagavond van 22:50 tot 22:50 op Nederland 1. De herhalingen zijn op de volgende dag om 12:25 uur.

Apen en sushimeesters

Frans de Waal, etholoog en zoöloog, schrijft graag over de overeenkomsten en verschillen tussen mensen en dieren. Ook zijn laatste boek 'De aap en de sushimeester' gaat over cultuur bij dieren.

Eigenlijk is dit een tegenstrijdigheid want, zo schrijft De Waal, 'wij definiëren ons als de enige soort met cultuur, en geloven doorgaans dat we dankzij die cultuur de natuur kunnen ontstijgen'. In het boek werkt hij de stelling uit dat dieren inderdaad over cultuur beschikken. En tegelijkertijd wil hij de 'achterhaalde westerse tweedeling ten grave dragen: het idee dat de menselijke cultuur het tegenovergestelde is van de menselijke natuur'. De Waal heeft geprobeerd licht te werpen op culturele vooroordelen over onze omgang met de natuur, wat een interessante en vloeiend geschreven studie heeft opgeleverd. En wat die titel dan betekent: 'De aap en de sushimeester'? Dat slaat op de mens die beide in zich verenigt.

'De aap en de sushimeester' door Frans de Waal. Contact, f69,90. ISBN 90 254 1388 9.

Europa

'Ach Europa' is een groepstentoonstelling van foto's over de Europese eenwording en identiteit. Dat deze eenwording nogal wat voeten in aarde heeft, is gevoelig bekend. Standaardisering, grote infrastructurele projecten, teloorgang van traditionele landbouwmethoden- en gebieden, migratie; over deze aspecten van Europa zijn al vele boeken en artikelen verschenen. 'Ach Europa' geeft een beeld bij de tekst. De tentoonstelling bestaat uit dertien kritische, ironische of beschouwende fotografische visies van kunstenaars en fotografen uit binnen- en buitenland. Ik heb een aantal van de foto's gezien. Die bereiken in ieder geval hun doel. Landschappen met zichtbaar de sporen van geweld in Noord-Ierland, Bosnië en Baskenland, jeugdwerkloosheid, maar ook het middelpunt van Europa, een onbeduidend plekje in Litouwen, laten zien hoe Europa er nu uitziet. (SL)

'Ach Europa', samenstelling Nederlands Foto-instituut (NFI), is te zien tot 4 november in het NFI, Witte de Withstraat 63 Rotterdam. Openingstijden: dinsdag t/m zondag van 11:00 tot 17:00, zie ook www.nfi.nl. Het NFI geeft ook een fotoboekje uit over 'Ach Europa', te koop voor f 14,95.

Kort

Voor welke keuzen komen mensen te staan die kinderen willen? En hoe groot is de druk om te moeten kiezen? De VU organiseert op 6 oktober de eerste van vier bijeenkomsten over de last van **kinderloosheid** met o.m. Judith Uytendal (auteur van 'Eisprong') en filosofe Bernike Pasveer. Dagvoorzitter is Ria Bremer. Plaats: VU, de Boelelaan 1105 Amsterdam. Toegang: vrij. Info: 020-4449292 of www.vupodium.nl.

8 oktober in het radioprogramma 'Het ei van Erasmus': het Groninger Gasthuis. Ruim

tachtig vrijwilligers maken het mogelijk dat mensen in hun laatste fase rustig afscheid kunnen nemen. Bert Boelaars gaat in gesprek met twee betrokkenen. Op 15 oktober: de bibliotheek van Humanitas, speciaal opgezet om asielzoekers en vluchtelingen wegwijs te maken. Plaats: 747 AM. Tijd: 19:00 - 19:10.

Wat is de zin en onzin van **straf**? Over deze actuele vraag kunt u op 9 oktober met HV-afdeling West-Brabant discussiëren. Plaats: Gemeenschapshuis 'De Koe', Ambachtlaan 1, Breda. Tijd: 20:00 uur. Toegang: vrij, voor niet-leden f 5,-. Info: 076-5658918.

Document Nederland: Villa Vinex. Bart Sorge drager fotografeerde de Utrechtse **vinexwijk** 'De Leidse Rijn'. Deze expositie is van 13 oktober tot 13 januari te zien in het Rijksmuseum.

Plaats: Stadhouderskade 43 Amsterdam. Info: 020-6747000 of www.rijksmuseum.nl.

Van 12 t/m 14 oktober organiseert de **homo** en lesbische werkgroep van het HV weer een weekend met diverse praat- en doeworkshops, zoals 'Meditatief schilderen voor vrouwen' of 'Dansen met stijl'.

Plaats: Conferentiecentrum Kapellerput in Heeze. Info of aanmelding: 043-3525791.

15 oktober organiseert het Academisch Ziekenhuis Groningen het symposium: 'Stilstaan bij wat je beweegt'. Op deze dag gaat het vooral over de wisselwerking tussen de ruimte waar mensen werken en leven en wat ruimte en **stilte** nu eigenlijk zijn. Hoe kunnen stilteplekken mensen helpen? Via workshop en sprekers zal gezocht worden naar een

Botsen

Hebben we tegenwoordig minder respect en fatsoen dan vroeger? De Rode Hoed en het Humanistisch Verbond hebben vijf 'waarden-debatten' aan deze vraag gewijd. Heeft u de eerste vier gemist, dan heeft u in oktober nog een laatste kans. Publicist Paul Scheffer betoogde dit voorjaar in NRC Handelsblad dat verdraagzaamheid niet wordt onderhouden door een overheid die vooral wil terugtrekken. 'Gedogen is een uitvloeisel van een slecht begrepen tolerantie en maakt de samenleving onvrijer', schreef hij. Het is nogal een uitspraak die Scheffer hier deed. Maakt gedogen Nederland werkelijk onvrijer? Publicist Paul Scheffer, Tweede Kamer-lid Femke Halsema (Groen Links), filosoof en Socrates-hoogleraar Helen Pott (onder voorbehoud) en Hacı Karacaer van Milli Görüs Nederland discussiëren hierover onder leiding van journalist Theodor Holman, samen met het publiek. Degenen die al een mening hebben, kunnen alvast hun stem uitbrengen op www.rodehoed.nl.

Het vijfde Waardendebat op 8 oktober over multiculturaliteit 'Botsende Waarden' door het Humanistisch Verbond in de Rode Hoed, Keizersgracht 102 in Amsterdam, start om 20:15 uur en de toegang is f17,50. Reserve: 020-6385606 of rodehoed@rodehoed.nl.

antwoord. Plaats: Hanzeplein 1 Groningen. Info: 050-3613886. Humanistisch Centrum Haaglanden organiseert 18 oktober een publiek debat over **euthanasie**, ingeleid door eerste kamerlid Jacob Kohnstamm. Plaats: Laan Copes van Cattenburch 72 Den Haag. Tijd: 20:00. Toegang: vrij.

Fons Elders, hoogleraar Theorie van de levensbeschouwing aan de Universiteit van Humanistiek, spreekt 26 oktober zijn afscheidsrede uit, getiteld 'Het sublieme en het schone; over ontologie en creatieve verbeelding', met onder meer een werk van Sylvester Brobbel. Plaats: Domkerk in Utrecht. Tijd: 17:00. Toegang vrij, maar aanmelden bij Judith van der Goes (UvH): 030-2390167 of j.vandergoes@uvh.nl.

Menselijk kapitaal

Sandra Langendijk

Een nog saaier thema voor een film dan de personeelszaken in een fabriek lijkt nauwelijks denkbaar. Toch boeit deze film 'Ressources Humaines' van Laurent Cantet, van het begin tot het einde.

Franck is een ambitieuze, jonge Fransman. Hij volgt een opleiding in Parijs en gaat stage lopen in de fabriek uit zijn geboortestad waar zijn vader al dertig jaar werkt. Zijn ouders zijn blij hem weer thuis te hebben, maar in de fabriek behoren vader en zoon tot twee verschillende werelden. Vader Verdeau staat achter de machine, Franck werkt bij de directie. Hoewel hij zich niet verheven voelt boven de arbeiders, komt Franck er al snel achter dat zelfs zijn jeugdvrienden hem nu anders behandelen. Het jaar daarvoor heeft de fabriek twintig mensen ontslagen. Er heerst een groot wederzijds wantrouwen tussen de leden van de vakbond en de directie. Met name de 35-urige werkweek

is een heet hangijzer, en dat is nu juist het onderwerp van Francks stageopdracht. Om de mening van de arbeiders zo goed mogelijk te kunnen peilen, krijgt hij toestemming een enquête af te nemen. Tot zijn grote ergernis kost het hem nog heel wat moeite om de arbeiders zover te krijgen de vragenlijst in te vullen. Als hij erachter komt dat zijn werk de dekmantel is voor een herstructureringsplan waarbij twaalf man, waaronder zijn vader, zullen worden ontslagen is Franck woedend. Hij kiest voor de kant van de arbeiders, en stelt hen van de plannen op de hoogte. Franck wordt door de ziedende directeur ontslagen en helpt vervolgens een staking te organiseren. Daardoor komt hij echter in conflict met zijn vader, die in het ontslag lijkt te berusten en slechts bang lijkt voor de toekomst van de zoon, de trots van de familie.

Wat onmiddellijk opvalt, is dat er wordt geacteerd alsof er geen camera aanwezig is. Dat is des te opmerkelijk is omdat de enige professionele acteur hoofdrolspeler Jalil Lespert (Franck) is. Prettig is ook dat de scènes zich ouderwets rustig afwisselen en niet de snelle beeldenwisselingen die tegenwoordig vaak door filmmakers wordt toegepast. Desondanks blijft de camera in geen enkele scène ook maar iets te lang hangen en is geen zin overbodig.

Ondanks dat de spanning flink oploopt – vooral tegen het einde – heeft Cantet er niet voor gekozen om wat ontspanning te brengen, bijvoorbeeld in de vorm van een jeugdliefde die Franck kan bijstaan in zijn moeilijke tijd. Ook gezien het droge onderwerp was een romance te verwachten.

Dat die er juist niet is, draagt bij aan de film. Daardoor blijft de aandacht gevestigd op de diverse tegenstellingen: tussen vader en zoon, directie en personeel, zij die hun geboortestad verlaten en zij die blijven, studerende kinderen en niet-gestudeerde ouders. De dilemma's die deze tegenstellingen aanboren worden ingetogen, maar zeer helder en op sommige momenten bijna hartverscheurend verbeeld.

Kortom, knap combineert regisseur en scenarioschrijver Cantet politiek en hartstocht tot een goed samenhangend en boeiend menselijk drama dat, ondanks de soms hoog oplopende emoties, nergens doorschiet.

'Ressources Humaines' van Laurent Cantet is vanaf 4 oktober te zien in verschillende filmtheaters in de steden: Rialto (onder voorbehoud) Amsterdam, Haags Filmhuis Den Haag, Lantaren/Venster Rotterdam, 't Hoogt Utrecht, Luxor Nijmegen, Filmhuis Gouda en Filmhuis Hilversum.

DE ZEKERHEID

Screening van nieuwe werknemers op (juridische) antecedenten en arbeidsverleden is een logische zaak in diverse sectoren van de arbeidsmarkt. In de zorg is screening echter nog geen gemeengoed, hoewel bijna elke werknemer daar zeer verantwoordelijk werk doet, namelijk voor mensen zorgen.

DHR. F. VAN ZEGVELD, directeur bedrijfskundig adviesbureau Iron bv te Purmerend.

Voor welke groepen personeel in de zorg zou screening zinvol zijn?

In principe voor alle personeel dat solitair werkt. Screening zou met name waardevol kunnen zijn voor verplegend en verzorgend personeel dat in thuisituaties komt. Voor alle duidelijkheid: ons bedrijf doet geen antecedentenonderzoek, maar kijkt of het beeld dat het zich van de sollicitant vormt, overeenstemt met het beeld dat de opdrachtgever van de sollicitant heeft. Het gaat niet om het verleden van de werknemer, maar om het heden.

Hoe reëel is het te verwachten dat screening van personeel in de zorgsector onderdeel gaat uitmaken van de selectieprocedure?

Eerlijk gezegd denk ik van niet. Maar vergeet niet dat elke sector zijn incidenten probeert stil te houden. Dat geldt bijvoorbeeld voor een bank die niet graag te boek staat als instelling waar personeelsleden met geld naar buiten lopen, maar ook voor de zorgsector waar dingen misgaan. Ik vind dat je zeker met solitair werkend personeel niet zorgvuldig genoeg kunt zijn.

Hebt u begrip voor argumenten tegen screening zoals de kosten, vertraging van de selectieprocedure of inbreuk op privacy?

Als je aankondigt dat screening onderdeel uitmaakt van je procedure staat het iedereen vrij om daarmee in te stemmen. Uiteindelijk moet elke werkgever een kosten-batenanalyse maken en dan kiezen: screenen of niet? Voor de zorgsector betekent dat misschien: moet ik 'neen' verkopen omdat ik het personeel niet heb, of leg ik de lat lager en accepteer ik de negatieve gevolgen als het eens misgaat?

DHR. J. VAN GENNIP, directeur VOG, ondernemersorganisatie voor welzijn, jeugdhulpverlening en kinderopvang, waarbij ruim tweeduizend ondernemers zijn aangesloten.

Voor welke groepen personeel zou screening zinvol zijn?

Wij maken daar geen onderscheid in. In onze sectoren wordt gewerkt met kwetsbare doelgroepen. Het is uitermate belangrijk dat je al het mogelijke hebt gedaan om risico's uit te sluiten, alvorens nieuwe mensen aan het werk te zetten. Maar garanties krijg je natuurlijk nooit, hoe streng je een procedure ook maakt.

Wat verstaat u onder al het mogelijke?

Wij schakelen geen externe bureaus in, als u daarop doelt. In onze arbeidsovereenkomsten is al jaren standaard een 'protocol grensoverschrijdend gedrag' opgenomen. Daarbij verlangen wij van iedereen een verklaring van goed gedrag, afgegeven door de politie. Ook het inwinnen van referenties bij vroegere werkgevers behoort tot de procedure. We raden alle bij ons aangesloten instellingen dringend aan die procedure te volgen en onze ervaring is dat dat afdoende is. Ik werk hier nu zes jaar en in die tijd hebben zich nog nooit incidenten voorgedaan.

Hebt u begrip voor argumenten tegen screening zoals de kosten, vertraging van de selectieprocedure of inbreuk op privacy?

Onze methode volstaat. Het hoeft niet nog zorgvuldiger, dus hoge kosten en vertraging door externe bureaus zijn niet aan de orde. Blijft de inbreuk op de privacy over, maar nogmaals, zorgvuldigheid gaat voor alles. Ik heb in de reclassering gewerkt en vind vanuit die achtergrond dat iedereen een tweede kans moet krijgen, maar duidelijk niet in onze sectoren. Daar is geen twijfel over mogelijk.

Advertentie

Maak kennis met het Humanistisch Verbond

De Humanist kent u natuurlijk al. U kunt voor f60,- per jaar een abonnement nemen. Een proefabonnement (vijf nummers voor f25,-) is ook mogelijk. Gebruik de bon in dit blad.

U kunt ook donateur van het Steunfonds Humanisme worden. Het Steunfonds is een werkstichting van het HV met als doel het verwerven en beheren van financiële middelen. Als donateur ontvangt u twee keer per jaar informatie over projecten en activiteiten van het HV met een acceptgiro. Zo kunt u per keer beslissen of u een financiële bijdrage wilt geven.

Lid worden van het Humanistisch Verbond biedt nog meer voordelen! U krijgt negen keer per jaar de Humanist in huis. En ontvangt regelmatig nieuws over activiteiten bij u in de buurt. Als lid helpt u bovendien bij het instandhouden van geestelijke verzorging, uitvaartbegeleiding, relatieviering en humanistisch vormingsonderwijs. Het lidmaatschap kost f105,- per jaar; jongeren tot 27 jaar en mensen met een minimuminkomen betalen een lager tarief (resp. f45,- en f60,-). Jongeren hebben hun eigen organisatie, de Jonge Humanisten.

Het HV heeft verschillende folders en brochures die u meer informatie geven. Interesse? Bel publieksvoorlichting 020 - 5219090. Of gebruik de bon in deze Humanist.

Ook de ASN Bank maakt vuile handen

De Algemene Spaarbank voor Nederland weet dat mensen in de Derde Wereld graag de handen uit de mouwen steken voor een betere toekomst. Daarom stimuleert de ASN Bank bijvoorbeeld eerlijke handel met ontwikkelingslanden. En werkt ze samen met organisaties die de mensen daar leren hun eigen boontjes te doppen. Zo investeert de ASN Bank bewust in een duurzame samenleving. En dat loont. Ook voor de ruim 160.000 spaarders en beleggers bij de ASN Bank.

Duurzaam belegd, eerlijk verdiend

De ASN Bank belegt de haar toevertrouwde gelden (nu zo'n f 3 miljard) in zaken die een positieve invloed hebben op de kwaliteit van het leven en de samenleving. Dat klinkt idealistisch en dat is het ook. Wat overigens niet wil zeggen dat idealisme niet uitstekend kan samengaan met investeren en renderen. De ASN-spaarvormen bieden u prima rentes. En met de ASN Spaarbankpas kunt u bij alle geldautomaten in Nederland direct contant geld van uw spaarrekening opnemen en pinnen bij aankopen vanaf f 500,-.

ASN Bank: de specialist in ethisch beleggen

Bij de ASN Bank kunt u kiezen uit diverse goed renderende ethische beleggingsfondsen. Toonaangevend is het beursgenoteerde ASN Aandelenfonds, dat met een gemiddeld jaarrendement van

ruim 31%* over de afgelopen 5 kalenderjaren, tot de best presterende wereldwijd beleggende aandelenfondsen in het land behoort. Daarnaast zijn er nog diverse andere aantrekkelijke fondsen, zoals het belastingvrije ASN Groenprojectenfonds, het ASN Obligatiefonds en het ASN Milieufonds.

De unieke criteria van de ASN Bank

De ASN Bank doet ethisch beleggen er niet een beetje bij, maar het zit haar al sinds de oprichting in 1960 in het bloed. Mensenrechten, natuur en milieu, de Derde Wereld en het algemeen welzijn van mens en dier zijn enkele van de toetsstenen bij investeringen. Zodat u bijdraagt aan een wereld zonder kinderarbeid, kernenergie, bio-industrie of oorlogsgeweld als u zaken doet met de ASN Bank.

Sparen en beleggen vanuit huis

De ASN Bank is gespecialiseerd in spaar- en beleggingsproducten en hypotheek. Uw bankzaken doet u gewoon thuis. Via uw huidige bank- of girorekening (betaalrekening) kunt u gemakkelijk en snel geld overmaken naar of opnemen van uw speciale rekening bij de ASN Bank. Dat kan zowel per post, telefonisch als via internet. Wilt u meer weten? Vul dan snel de bon in voor een gratis informatiepakket of bezoek de website: www.asnbank.nl

Ja, ik wil meer weten over de ASN-aanpak en over:

- ☐ ASN-spaarvormen
- ☐ ASN-beleggingsfondsen
- ☐ ASN-hypotheekvormen
- ☐ ASN-online bankieren
- ☐ Renteschenking aan het Humanistisch Verbond

Naam

m/v

Adres

Postcode

Plaats

107-03

Stuur deze bon in een ongefrankeerde envelop naar de **ASN Bank**, Antwoordnummer 1188, 2501 WB DEN HAAG. Faxen kan ook: 070 - 361 79 48. Of bel gratis de ASN Informatie- en advieslijn (van maandag t/m vrijdag tussen 8.30 en 17.00 uur):

*Alle ASN-beleggingsfondsen zijn in het bezit van een vergunning op grond van de Wet toezicht beleggingsinstellingen (Wtb). Van deze fondsen is een prospectus op aanvraag verkrijgbaar. De waarde van uw beleggingen kan fluctueren. In het verleden behaalde resultaten bieden geen garantie voor de toekomst.

ASN Bank

DUURZAAM BELEGD, EERLIJK VERDIEND

H-NIEUWS

Betere betaling voor HVO Uit het hoofdbestuur

Het afgelopen schooljaar gaven 350 HVO-docenten in 227 gemeenten wekelijks aan 37.000 kinderen van de basisschool het keuzevak Humanistisch Vormings Onderwijs (HVO). In één uur per week ontdekken en ontwikkelen kinderen tussen de tien en de twaalf hun eigen normen en waarden op een speelse en creatieve manier aan de hand van thema's als pesten en gepest worden, lol en verdriet, vooroordelen, wat vind ik belangrijk in mijn leven en hoe wil ik met anderen omgaan. HVO is dus tegelijk zingevingsonderwijs, mensenrechteneducatie én burgerschapsvorming op humanistische basis. Daarom is het ook een keuzevak. Het vak wordt hoog gewaardeerd door kinderen, ouders en scholen, zo blijkt uit enquêtes. De vakleerkrachten HVO zijn zelf zeer gemotiveerd en hebben een gedegen derde graads onderwijsopleiding gekregen van het Pedagogisch Studiecentrum HVO, waar zij ook na hun opleiding ondersteuning en bijscholing krijgen. Problematisch is wel de slechte betaling van HVO-docenten. Ze krijgen al jaren gemiddeld f. 18,- bruto per les. Daardoor is het moeilijk om voldoende nieuwe docenten voor de opleiding te krijgen. Hoewel veel ouders en scholen ontwikkeling van normen en waarden belangrijk vinden, vergoedt de rijksoverheid tot nu toe deze lessen niet. Financiering is dus afhankelijk van gemeentelijke subsidies, die vaak te laag zijn. Mede door de aantrekkelijke arbeidsmarkt zijn de afgelopen jaren HVO-docenten dan ook afgehaakt. De Stichting Beheer HVO en haar 41 regionale vrijwillige werkgroepen hebben vele scholen teleur moeten stellen in hun vraag om HVO te komen geven.

Om deze negatieve spiraal te doorbreken bestookt het Pedagogisch Studiecentrum HVO de landelijke politiek en het ministerie van Onderwijs, Wetenschap en Cultuur met het vlammende pleidooi 'Zet nu a.u.b. die wissel om!' In deze brochure wordt onderbouwd waarom HVO een fatsoenlijke landelijke bekostiging verdient. Dit pleidooi wordt onder andere onderschreven door de Algemene Onderwijsbond, Forum, de Samen op Weg-kerken en de Vereniging voor Openbaar Onderwijs. Zolang de landelijke kostendekking nog geen realiteit is, wil de Stichting Beheer HVO de betaling verbeteren door te lobbyen voor hogere gemeentelijke subsidies, vrijwillige ouderbijdragen in te zamelen en donateurs te werven voor HVO. In de ogen van het Hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond een noodzakelijk en realistisch plan om het HVO uit het slop te halen. Om haar plan de komende twee jaar te kunnen realiseren, heeft de Stichting Beheer HVO een extra bijdrage gevraagd aan het Humanistisch Verbond. Het Hoofdbestuur wil hiervoor eenmalig 400.000 gulden uittrekken, omdat zij vindt dat HVO dit waard is. Doet u ook mee? HVO ondersteun je door f120,- of een ander bedrag over te maken op giro 263600 t.n.v. Vrienden HVO te Utrecht o.v.v. 'donatie HVO'. Vermeld uw e-mail voor meer info. Informatie: www.hvo.nl of 030-2856858.

Leo Bosland, penningmeester en portefeuillehouder HVO.

Sprekend

Nellie Rijk

Nellie Rijk (46) uit Koewacht werkt bij de Stichting Welzijn voor ouderen en is sinds 1998 lid van het HV. Humanist leest ze nu vier jaar.

Lelijkste gebouw...

Spiegelende kantoorgebouwen. Lijkt me heel triest om daar te werken. Het voelt alsof die mensen zijn afgeschermd van het leven.

Inspiratiebron...

Levensverhalen met anderen uitwisselen; goede collega's en vrienden; goede gesprekken; Samen dingen doen - desnoods hout zagen - en carnaval vieren.

Grootste angst...

Dat mensen om mij heen iets ontnomen wordt en daardoor beschadigd raken. Dat kan al door kleine dingen, zoals bij mijn kinderen die door bepaalde gebeurtenissen hun vertrouwen in andere mensen kwijt raken.

Schaamt zich...

Dat ik me schaam voor een groot litteken dat ik heb.

Nooit meer...

Bevallen. Ik vind het heel spijtig dat ik dat nooit meer zal doen. De bevallingen waren hoogtijdagen. Als ik een hoogzwangere vrouw zie, kan ik best even jaloers zijn. Ik heb me nooit zo dicht bij de mensheid en mijn man gevoeld als toen en ook nooit zoveel vrouw.

Het HV betekent voor mij...

Belangrijke levensvragen in een groter perspectief te zien en alternatieven bespreekbaar maken. Ik herken veel van wat ik bijvoorbeeld in Humanist lees. Het helpt me mijn privé-gevoel, levensvragen dus, een plek te geven en te delen met anderen.

Nieuwe hoogleraar

Jan Baars (54) is per 1 september bijzonder hoogleraar Interpretatieve Gerontologie aan de Universiteit voor Humanistiek. Zijn benoeming geldt voor vijf jaar. De afgelopen jaren heeft Baars zich beziggehouden met de grondslagen van de gerontologie. Baars heeft kritiek op de 'dominantie van het zorgperspectief' en met name de budgettaire aspecten van de zorg, als er in ons land gedebatteerd wordt over onze omgang met ouderen. Daardoor kan volgens hem nauwelijks op een zinvolle manier gepraat worden over zorg en de maatschappelijke functie die ouderen kunnen vervullen na hun pensioen.

Vijftig jaar lid

Bij het Landelijk Bureau van het Humanistisch Verbond komen regelmatig vragen binnen over het gratis lidmaatschap voor mensen die al vijftig jaar HV-lid zijn. Drie jaar geleden deed de toenmalige voorzitter tijdens een Algemene Ledenvergadering het voorstel om deze leden geen contributie meer te laten betalen, mits dit niet al grote financiële consequenties had. Toen bekeken werd hoeveel mensen hiervoor in aanmerking kwamen, bleek dat financieel niet haalbaar. Daarop maakte het bestuur gebruik van de 'ontsnappingsclausule' die destijds door de ex-voorzitter geopperd werd. Als mensen die vijftig jaar lid zijn, de reguliere contributie van minimaal 105 gulden niet kunnen betalen, komen zij uiteraard in aanmerking voor de lagere bijdrage van 60 gulden voor financieel minder draagkrachtige leden. Mocht ook dat bedrag onoverkomelijk zijn, neem dan contact op met het directiesecretariaat (mw. L.Thewissen, telefoon 020- 5219000 of e-mail l.thewissen@lb.humanistischverbond.nl).